

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji

Kristina Trampuš, Lucia Šare

Kriza multikulturalizma:

Nejasna vizija društva u članicama Europske unije

Zagreb, travanj 2017.

Ovaj rad izrađen je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom doc.dr.sc. Marinka Šiška i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2016./2017.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Hipoteza i ciljevi rada	3
3. Metodologija	3
4. Multikulturalizam u političkoj teoriji i svi njegovi elementi	4
4.1. Liberalni multikulturalizam Willa Kymlicke	5
4.2. Brian Barry i egalitarna kritika multikulturalizma.....	6
4.3. Iris Marion Young i politika razlike.....	9
4.4. Bhikhu Parekh i moralni ugovor.....	11
5. Glavne točke u kritici multikulturalizma	12
5.1. Kozmopolitsko viđenje kulture	13
5.2. Tolerancija zahtijeva indiferentnost, a ne prilagođavanje	13
5.3. Skretanje s «politike preraspodjele».....	14
6. Multikulturalizam u zemljama Europske unije	15
6.1. Njemačka.....	18
6.2. Austrija.....	23
6.3. Švicarska*	25
6.4. Ujedinjeno Kraljevstvo	28
6.5. Francuska	31
6.6. Belgija	35
6.7. Nizozemska.....	40
6.8. Danska	42
6.9. Mađarska	44
6.10. Estonija	48
6.11. Finska.....	52
6.12. Norveška*	54
6.13. Švedska.....	56
7. Republika Hrvatska u europskom kontekstu i status nacionalnih manjina.....	59
8. Analiza rezultata	64
9. Zaključak.....	65
Literatura.....	69

1. Uvod

Zabrana nošenja burki, getoizacija, terorizam, dvojezične škole ili loše socijalno stanje manjina samo su neki od problema s kojima se susreće svaka zemlja koju čini više kultura ili nacija. Multikulturalizam kao pojam preuzet je iz zapadnih liberalnih demokracija u kojima je teško naći društvo koje u potpunosti pripada istoj kulturnoj, jezičnoj ili religijskoj zajednici. Ovaj pojam označava manjinsku kulturu koja se od dominantne razlikuje po određenim karakteristikama, a u posljednjih par desetaka godina pod pojmom «kultura» smatraju se neke dodatne karakteristike. Multikulturalizam se ponajprije javlja kao odgovor na miješanje kulturno, društveno, etnički i religijski različitih zajednica, ali i kao zahtjev za punopravno priznavanje osobnosti neke društvene skupine (Sršen, Bogeljić, 2014). No, kada govorimo o multikulturalizmu, moramo uzeti u obzir da se taj pojam ne može svesti na jednu jasnu definiciju i određenje jer sam za sebe ne označava jednostavnu pojavu, nego složen sustav. Tako se multikulturalizam promatra s različitih aspekata: politološkog (rasprave u suvremenoj političkoj teoriji, izrada javnih politika), sociološkog (funkcioniranje i ponašanje grupe u društvu i obrnuto), pravnog (pravni okviri manjinskih prava), ekonomskog, psihološkog (proces koji utječu na ponašanja grupe) i kulturnog (sve kulturne odrednice neke grupe). Većinom su asocijacije na ovaj pojam pozitivne zbog nastojanja da se poboljša život neke manjine, no postoje kritičari koji u multikulturalizmu vide manjkavosti koje mogu uzdrmati načela liberalizma. Suprostavljaju se dvije glavne ideje: univerzalna prava i grupna diferencirana prava. Nedefinirani odnos država prema ideji multikulturalizma i u praksi i u teoriji otvara brojne probleme koje u svojim radovima otkrivaju suvremeni politički teoretičari.

Ovaj rad je stoga podijeljen na više cjelina. Metodološki temelj rada je analiza teorija o multikulturalizmu političkih teoretičara te analiza politika i strategija prema manjinskim skupinama europskih država. Prikazane su glavne točke teorije multikulturalizma Willa Kymlicke iz knjige *Multikulturalno građanstvo*, Briana Barryja iz knjige *Kultura i jednakost: egalitarna kritika multikulturalizma*, Iris Marion Young iz knjige *Pravednost i politika razlike* te Bhikua Parekha iz knjige *Nova politika identiteta*. No, da bi se razumio odnos država prema manjinskim kulturama, prema indeksu multikulturalnih politika analiziramo slučajeve odnosno javne politike dvanaest članica Europske unije (i dvije multikulturalne države koje nisu članice),

njihove zakonske okvire, rad institucija Europske unije i stajališta vodećih političkih aktera. Analiza je obuhvatila i Republiku Hrvatsku čime želimo pokazati u kojoj mjeri i koje politike ona provodi prema nacionalnim manjinama. Naime, polazimo od teze kako unatoč programima i strategijama Europske unije ne postoji čvrst temelj i smjer multikulturalizma niti jasan pogled na status manjinskih kultura i njihovu budućnost u zemljama članicama što dovodi do njihovog zanemarivanja i lošeg društvenog položaja. Članice Europske unije se razlikuju prema zakonskoj i političkoj praksi, pogledu na vrijednosti kulture te njihovo priznanje. Neke zemlje na manjinske kulture gledaju kao na skupine koje moraju svoje značajke «oslabiti» i preuzeti karakteristike dominantne kulture, dok neke zemlje u potpunosti provode multikulturalne politike i priznaju manjinske kulture kao jednake dominantnoj. Institucije Europske Unije kroz svoje preporuke daju naputke državama članicama kako bi trebale provoditi multikulturalne politike, a istovremeno to čini samo mali dio njih. Europa se našla u krizi u kojoj nema viziju svog društva i traži optimalne mjere s kojima će riješiti brojne probleme koji se vežu za manjinske skupine. Izjave političkih čelnika članica Unije o propasti ideje multikulturalizma upućuju na to da je Europa vjerovala u heterogeno i pluralno odnosno multikulturalno društvo, ali je zbog loše vođenih politika taj koncept propao i sada je potrebno pronaći novo rješenje. Ideja multikulturalnog društva podrazumijeva priznavanje manjinskih kultura u potpunosti i posebne politike kojima se takvo društvo održava, a zanemarivanjem toga dolazi do stavljanja manjina u podređeniji položaj. Pokazujemo da je jedan od problema većine navedenih država da ne promatra integraciju kao dvosmjerni proces, nego kao imperativ i ekonomsku korist koja je nužna za skladni život. Pri tom se te države usmjeravaju na ekonomsku i pravnu komponentu integracije te prihvaćanje dominantne kulture, a zanemaruju kulturne značajke manjinske kulture i činjenicu da ih treba priznati kao novu vrijednost. Kultura je važan dio identiteta svakog pojedinca, stoga je ključno analizirati pogled na kulturu država koje su multikulturalne, a svojim su se istupima suprostavile ideji multikulturalizma u odnosu na one države koje priznaju manjinske skupine kao vrijedan dio svoga društva.

2. Hipoteza i ciljevi rada

Pitanje kojim se u ovom radu bavimo je:

Provode li zemlje članice Europske unije politike multikulturalizma i integracije kao što je predviđeno strategijama i programima institucija Unije?

Pod tim politikama podrazumijevamo one politike koje su usmjerene na prava manjinskih skupina odnosno na njihovu integraciju na više razina: ekonomskoj, pravnoj, obrazovnoj i kulturnoj. Također, u radu se problematizira percepcija multikulturalizma kao pojave koja ugrožava vrijednosti dominantne skupine odnosno kao pojave koja nije optimalno rješenje za suživot manjinske i većinske kulture. Iz toga proizlazi hipoteza ovog rada:

Članice Europske unije ne provode dosljedne multikulturalne politike kao ni integracijske, unatoč napucima institucija Europske unije. Zemlje na različit način promatraju kulturu i vrijednosti manjinskih skupina pa samim time imaju drugačija rješenja za probleme manjinskih skupina. Veliki broj navedenih europskih liberalnih demokracija u manjinskim kulturama vidi prijetnju nacionalnom identitetu što nije liberalna vrijednost te teže što bržoj integraciji ili asimilaciji.

Cilj rada je utvrditi koje zemlje provode multikulturalne politike, a koje se usmjeravaju na integraciju ili asimilaciju kao rješenje. Također, nastoji se utvrditi koje su to multikulturalne ili integracijske politike te koji je pogled na vrijednost manjinskih kultura. Konačno, nastojimo utvrditi ključne probleme koji se vežu uz multikulturalizam u teoriji i praksi te koje je potencijalno rješenje.

3. Metodologija

Rad se temelji na dvije vrste analize. U prvom dijelu analiziramo teze o multikulturalizmu političkih teoretičara te njihove implikacije. U drugom dijelu rada analiziramo razinu i vrstu multikulturalnih politika dvanaest država članica Europske unije i dvije multikulturalne države koje nisu članice Unije. Zemlje koje analiziramo su: Njemačka, Austrija, Švicarska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Belgija, Nizozemska, Danska, Mađarska, Estonija, Finska, Norveška, Švedska i Republika Hrvatska. Analiza se provela prema indeksu multikulturalnih politika

Queen's Universitya, a njegovi elementi su: ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma, multikulturalizam u obrazovanju, uključenost manjina u javne medije, odnos prema posebnom načinu oblačenja, mogućnost dvostrukog državljanstva, financiranje i organizacija aktivnosti, financiranje dvojezičnog obrazovanja, prednost ugroženim manjinskim skupinama/afirmativne akcije. Pri tom su navedene strategije i programi Eurospke unije koji su vezani za multikulturalizam i odnos prema manjinskim skupinama, a kao dodatni faktor za analizu uzete su izjave ključnih političkih aktera.

4. Multikulturalizam u političkoj teoriji i svi njegovi elementi

Multikulturalizam predstavlja odnos prema manjinskoj grupi uključujući manjinsku reprezentativnost i prava, prava migranata, prepoznatljivost nacionalnih manjina, kulturnu raznolikost, ali mnoge vlade se susreću s problemima jer ne postoji jedinstveni put u ovom području (Kelly, 2002: 14). Ovaj je pojam blisko povezan s drugim pojmovima poput «politike identiteta», «politike različitosti» i «politike priznanja», a sve to uključuje odnos dominantne kulture prema manjinskoj te promjenu međuodnosa i komunikacije. U središtu multikulturalizma je kultura što se odnosi na jezik, religiju, rasu, nacionalnost, ali multikulturalizam ne uključuje samo identitet i kulturu. Multikulturalizam podrazumijeva karakteristike etničke i nacionalne pripadnosti, a u novije doba taj pojam se proširio i počeo obuhvaćati druge karakteristike manjinskih grupa poput seksualne orijentacije, invaliditeta, političke orijentacije odnosno sve karakteristike koje bi mogle neku grupu staviti u podređen položaj (Kymlicka, 2003: 29). U ovom radu takvo prošireno shvaćanje kulture neće biti predmet analize. Opseg pojma multikulturalizma je puno dublji i uključuje ekonomske interese i političku moć odnosno ekonomsko-političke nedostatke koji su rezultat marginalizacije neke kulturne grupe (Song, 2016). Uz tu sferu dolazi i ona pravna koja direktno utječe na status grupe unutar dominantne kulture, a to su posebna grupno profilirana prava ili univerzalna prava. Ta «povlastica» pripadnicima manjinske skupine odnosno dodjela posebnih prava je jedan od važnijih problema u raspravi suvremenih teoretičara multikulturalizma.

4.1. Liberalni multikulturalizam Willa Kymlicke

Povijest je obilježila težnja za stvaranjem čvrste nacionalne države, ponajviše na europskom tlu, a put do toga je bilo homogeno društvo. Nakon Drugog svjetskog rata, koji je bio trauma za mnoge manjinske skupine, došlo je do jačanja liberalizma pa se postavilo i pitanje njihovog statusa u društvu (Kymlicka, 2003: 5-7). Priznavanje manjinskih prava sadrži određene «opasnosti», pa liberalna teorija mora objasniti «kako manjinska prava koegzistiraju s ljudskim pravima te kako su manjinska prava ograničena načelima individualne slobode, demokracije i socijalne pravde» (Kymlicka, 2003: 12). Polazeći s liberalnog stajališta, teoretičar multikulturalizma Will Kymlicka (2003: 183) smatra kako obuhvatna teorija pravednosti u multikulturalnom društvu treba uključivati opća prava pripisana svim pojedincima, ali i određena grupno-diferencirana prava. Autor (2003: 30) pojedinu državu smatra multikulturalnom «ako njeni članovi ili pripadaju različitim nacijama (multinacionalna država) ili su se iselili iz različitih država te ako je ta činjenica važan vid osobnog identiteta i političkog života», isključujući iz definicije «multikulturalnog» skupine definirane životnim stilom, društvene pokrete i dobrovoljna udruženja (žene, LGBT populacija, invalidi...). Autor također uočava postojanje tri oblika grupno-diferenciranih prava: prava na samoupravu (prenošenje ovlasti na nacionalne manjine), polietničkih prava (financijska potpora i zakonska zaštita određenih običaja vezanih uz etničke ili vjerske skupine) i prava na specijalnu predstavljenost (zajamčena mjesta za etničke ili nacionalne skupine u središnjim institucijama šire države). Navedena se prava često opisuju kao «kolektivna prava», suprotstavljena «individualnim pravima». Suprotno tome, Kymlicka želi pokazati kako su mnogi oblici grupno-diferenciranog građanstva u skladu s liberalnim načelima slobode i jednakosti (Kymlicka, 2003: 53). On smatra da treba razlučiti dvije vrste zahtjeva koje može postaviti neka etnička ili nacionalna skupina: zahtjev skupine prema vlastitim pripadnicima («unutarnja ograničenja»), koja bi trebala štititi skupinu od lošeg utjecaja unutrašnjeg disidentstva; te zahtjev skupine prema širem društvu («izvanjska zaštita», koja bi trebala štititi skupinu od utjecaja izvanjskih odluka što se pojavljuje isključivo u multinacionalnim ili polietničkim državama kako bi konkretnu skupinu sačuvala od destabilizirajućeg utjecaja odluka šireg društva (Kymlicka, 2003: 56).

Autor (2003: 183) iznosi argumente za ovaj pristup odnosno tvrdi kako je manjinskim kulturama u multinacionalnim državama potrebna zaštita od ekonomskih i političkih odluka većinske

kulture kojima bi se ona manjinska dovela u podređen položaj. Iako se ova prava naizgled čine diskriminatornim, budući da individualna prava i političke ovlasti različito raspodjeljuju na temelju grupne pripadnosti, zapravo su u skladu s liberalnim načelima jednakosti (Kymlicka, 2003). Kako bi to potvrdio, Kymlicka navodi stajalište Rawlsa (1971: 96) kako «pravednost podrazumijeva odstranjivanje ili kompenziranje nezaslužene ili moralno proizvoljne zapostavljenosti, osobito ako je ovaj dubok i prodoran i prisutan od rođenja». Bez tih posebnih prava pripadnici manjinskih skupina ne bi imali iste mogućnosti za život unutar dominantne kulture (Kymlicka, 2003: 184). Nadalje, tvrdi kako liberalna država ne bi trebala tako benigno zanemarivati manjinska prava s ciljem očuvanja individualizma i doslovne jednakosti jer je takav pristup kontraproduktivan i stvara se još veća razlika između manjinske i dominantne grupe. To je dio odgovora na argument liberala kako su prava pojedinaca jednaka i iznad prava bilo kakve grupe, jer liberali tog smjera na osobu gledaju kao na «usamljeni atom» koji ostvaruje prava sam za sebe, a ne kao dio neke skupine. Kritika liberalizma, koji polazi od načela individualizma i univerzalizma, je da same te individue pripadnost nekoj grupi shvaćaju kao dio svog identiteta prema kojem su često diskriminirani, a često spominjani primjer možemo naći u afroameričkoj zajednici. Osobe crne rase imaju jednaka prava kao i svi ostali građani, ali u nepovoljniji ih položaj stavlja diskriminacija na temelju karakteristike zbog koje pripadaju nekoj grupi. No, odgovor na ovakav argument je kako bi se nepravda trebala ispraviti pravno i onemogućiti diskriminaciju, a ne davati posebna prava manjinskim grupama. Kymlicka tvrdi da se rasprava u političkoj teoriji o multikulturalizmu ne vodi oko toga je li legitimno podržavati manjinske zajednice ili poticati različitosti, nego oko davanja političkog priznanja zajednicama i grupnim razlikama (2003: 187).

4.2. Brian Barry i egalitarna kritika multikulturalizma

Brian Barry daje značajan doprinos raspravi o multikulturalizmu. Upozorava kako Europom kruži «balk neumjerenog nacionalizma, prekomjerne etničke samosvijesti i zanesenosti onime što ljude razdvaja nauštrb onoga što ih povezuje» (Barry, 2006: 3). Nasuprot multikulturalistima koji tvrde da liberalna politika ne osigurava jednakost i slobodu za pripadnike različitih društvenih skupina i da se prava sloboda može postići samo «politikom različitosti», Barry želi pokazati da se upravo takvom politikom ne mogu ozbiljiti prava na jednakost i slobodu. On zastupa liberalnu državu u kojoj je jednakost pred zakonom najbolji

način pomirenja kulturnih razlika. «Liberali se moraju zalagati za prava onih koji žele doseći individualne ciljeve samorazvoja» (Barry, 2006: 78). Kritiku liberalne opcije da je «asimilacionistička» i da ne dopušta identitetima da se razviju u svojoj punoći, autor poriče navodeći upravo primjer religije i njezine depolitizacije kao krucijalne. Liberalno rješenje za vjerske sukobe – prenošenje religije u privatnu sferu – ne uspijeva zadovoljiti sve one čija uvjerenja uključuju mišljenje da religija mora imati javni izraz. Barry (2006: 32) zato ističe da je neutralnost koherentna ideja koja definira uvjete jednakog tretmana za različite religije. Za liberala je prava količina raznolikosti i prava količina asimilacije ona koja nastaje kao rezultat slobodnih izbora u okviru pravičnih institucija. Autor pritom pravi distinkciju između akulturacije (proces postajanja kulturno sličnim) i asimilacije (potpuno nestajanje identiteta skupine tako da on prestaje funkcionirati kao referentna točka za članove skupine i za druge izvan nje). Asimilaciju možemo smatrati stanjem koje se može postići samo kad je akulturacija tolika da su članovi dviju skupina postali kulturno nerazlučivi (Barry, 2006: 86). Većina asimilacija u povijesti bila je upravo odgovor na situaciju u kojoj je posjedovanje određenog identiteta bilo veliki nedostatak. Poanta egalitarnog liberalizma je, suprotno tome, osigurati da se ljude koji su različiti tretira jednako, čime asimilacija postaje nepotrebna. Kao što stjecanje novog identiteta ne mora zahtijevati potpunu akulturaciju, ono ne mora zahtijevati ni odustajanje od starog identiteta. Autor se pritom poziva na Zolberga koji «smatra kako ne bismo smjeli o stvaranju identiteta razmišljati kako se novi identitet stječe na račun izvornog, već da bismo trebali priznati jedinstveno ljudsku sposobnost za dodatne identitete, koja se očituje u sposobnosti svakog člana vrste da nauče i govore više jezika, te za promjenu mnogih aspekata sebe» (Zolberg u Berry, 2006: 97). «S egalitarnog liberalnog stajališta, bitne su jednake šanse. Ako jedinstvena pravila stvaraju jednak niz izbora, onda su i šanse jednake» (Barry, 2006: 38). Jednakost šansi, kao kriterij procjenjivanja egalitarnog liberalnog društva, podrazumijeva da bi «svi trebali imati šansu naučiti glavni jezik zemlje, postići uspjeh u obrazovanju na tom jeziku i zaposliti se na temelju tih kvalifikacija bez diskriminacije» (Barry, 2006: 128). Razmatrajući odnos multikulturalizma i grupe, Barry priznaje da liberalizam čuva pojedinca pred grupom, ističući to kao bitno jer se time sloboda proteže do svakog člana društva. Pritom ukazuje na paradoks. Multikulturalizam koji, izvodeći svoju politiku iz teorije grupnih prava, često sužava opseg opcija otvorenih svakom pojedincu, pa se često pojedincima unutar njihove grupe nameće uniformnost i homogenost. (Barry, 2006).

Kritizirajući Kymlickinu teoriju multikulturalizma, Barry ističe razliku na sljedećem primjeru. Prema Kymlicki, nacionalne bi manjine trebale imati samoupravu i samouprave nacionalnih manjina ne bi smjele biti ograničene mjerama koje nameće liberalna država kako bi spriječila kršenje slobode i jednakosti. Sukladno tome, države se ne bi smjele miješati u neki prostor ili državu koja je neliberalna ili u kršenja ljudskih prava od strane skupine prema vlastitim pripadnicima. Kymlicka to naziva kulturnim imperijalizmom, a Barry moralnim relativizmom koji bi trebalo zamijeniti univerzalizmom koji bi pomirio prava kolektiva na autonomiju, ali i prava pojedinaca unutar te skupine (Barry, 2006: 165). Barry naglašava da je briga liberala za dobrobit pojedinaca nešto o čemu se ne može pregovarati, iz čega slijedi nužnost postojanja ograničenja slobode grupa u odnosu na njihove članove. On također kritizira i inkluzivne politike koje bez razlike koriste svim članovima skupine, iako neki članovi uopće nisu deprivirani. Povlaštenu upis i politike zapošljavanja temeljene na rasi kao kriteriju primjer su prevelike inkluzije (Barry, 2006). U odnosu liberalizma prema djeci, autor uočava da liberalno društvo ne može biti indiferentno prema načinu na koji se djecu odgaja i školuje, jer njegov pravni, politički i ekonomski sustav može dobro funkcionirati samo ako su njegovi članovi sposobni snositi odgovornosti koje su im dodijeljene kao pravnim, političkim i ekonomskim subjektima. Druga briga proizlazi iz očite činjenice da djeca ne mogu štiti svoje interese, iz čega proizlazi presudna uloga države kao zaštitnika osnovnih interesa djece (Barry, 2006: 240). Samim time dovodi u pitanje i opravdanost uvažavanja roditeljskih preferencija u obrazovanju djeteta (Barry, 2006: 246).

Barry u svojoj kritici multikulturalizma snažno osuđuje zluporabu pojma kulture. «Kako itko može ozbiljno pomisliti da pozivanje na samu činjenicu tradicije ili običaja može predstavljati samodostatno opravdanje?» (Barry, 2006: 304). «Liberalna pozicija implicira kako će se bilo koja kultura čiji opstanak ovisi o pribjegavanju napadu, zlostavljanju i nezakonitom pritvoru morati promijeniti. ... Kultura nije opravdanje» (Barry, 2006: 310). Autor (2006: 395) zaključuje svoju kritiku isticanjem problema da multikulturalizam postavlja jednako mnogo problema koliko ih i rješava, a ne može riješiti goleme nejednakosti šansi i resursa koje se nameću društvima.

4.3. Iris Marion Young i politika razlike

Osnovna definicija društvene skupine koju iznosi Iris Marion Young bila bi: «Društvena skupina je zajednica osoba koja se svojom kulturom, praksama ili načinom života razlikuje od barem jedne društvene skupine» (2005: 58). Društvena skupina se može promatrati kao skup i kao udruženje. Skup je zajednica osoba koje se razlikuju od druge skupine nekim određenim svojstvom (boja kože, starost, spol itd.). Budući da se svi neizbježno nalazimo u nekom skupu mnogi teoretičari smatraju da takva definicija društvene skupine nema smisla. Drugi način na koji promatramo društvene skupine je taj da ih vidimo kao dobrovoljna udruženja u koja građani vlastitom voljom ulaze i iz kojih vlastitom voljom izlaze. Autorica (2005: 61) se slaže da možemo biti u skupu ljudi koji ima npr. smeđu boju očiju, no ona kaže kako to nije karakteristika koja je na društvenoj razini bitna. S druge strane crnci su određeni bojom svoje kože, ali ta karakteristika je dio njihovog identiteta kojeg ne mogu negirati (ljudi ih prosuđuju prema toj karakteristici). Oni ujedno (većina njih) imaju zajedničku crnačku kulturu. Svaka skupina ima svoju posebnu karakteristiku, ali skupine se često preklapaju.

Prema Young, jednu zajedničku karakteristiku imaju sve društvene skupine, a to je odnos prema dominantnoj kulturi. Dominantnu kulturu autorica prepoznaje kao mušku, bjelačku, kršćansku i heteroseksualnu. Ona koristi izraz dominantna kultura govoreći kako ta ista kultura poriče vlastito postojanje i vlastitu dominaciju nad drugim kulturama (Young, 2005). Ukratko, sve skupine koje svojim karakteristikama i svojim načinom života odskaču od normi koje je dominantna kultura utvrdila. Iris Marion Young kao postmoderna autorica polazi od stajališta da je svaka objektivizacija stajališta nemoguća, te da je to samo način na koji dominantna kultura počevši sa prosvjetiteljstvom nastoji sebe prikazati kao nešto neutralno, nešto što nije kulturno uvjetovano. Budući da autorica zastupa stav kako je naše znanje, naš pogled na svijet uvijek posredovan određenom kulturom, određenom vrstom socijalizacije, ona nas navodi da zaključimo kako neutralno gledište ne postoji (Young, 2005). Ako ovaj stav u potpunosti prihvatimo možemo promatrati društvo kao međuodnos različitih skupina koje u određenom povijesnom trenutku imaju određen utjecaj.

Ona kritizira Rawlsovu ideju raspodjele te govori kako ona ne može riješiti problem potlačenih skupina u društvu. Tako je raspodjelna paradigma problematična iz dva razloga. Prvo, njome se

razmišljanje o društvenoj pravednosti svodi na raspodjelu materijalnih dobara poput predmeta, resursa, dohotka i bogatstva ili na raspodjelu društvenih položaja, posebno zaposlenja, čime se zanemaruje društvena struktura i institucionalni kontekst koji često pomažu odrediti obrasce raspodjele. Proširenje definicije raspodjele otkriva drugi nedostatak raspodjelne paradigme. Kad se raspodjelna paradigma metaforički proširi na nematerijalna društvena dobra, prikazuje ih kao nešto statično, umjesto kao funkciju društvenih odnosa i procesa (Young, 2005: 24). U ovim navodima sadržane su dvije ideje kojima autorica kritizira ponajprije Rawlsovu raspodjelnu paradigmu, ali i neke druge koje su na njenom tragu. Prvi dio definicije odnosi se na proširenje pravednosti s materijalnih na sva druga dobra. Ovdje je potrebno naglasiti kako Iris Marion Young nema namjeru osporiti važnost raspodjelne paradigme. Ona smatra da je pravedna raspodjela društvenih položaja i resursa itekako potrebna, no smatra da je manjkava te ju nastoji proširiti. Dakle, Young kritizira opći koncept shvaćanja pravednosti samo kroz princip raspodjele. Za nju raspodjelna paradigma ima krivu sliku društva, statičnu. Takvo shvaćanje društva usredotočuje se na konačne ciljeve, ne uviđa da društvo čini složena mreža međudnosa i procesa. To bi značilo da nas ne bi trebalo zanimati samo ono stanje nakon preraspodjele, već pravedna raspodjela mogućnosti koje bi ljudi imali za odlučivanje o pojedinim pitanjima koja su za njih bitna. Za stvaranje takvog oblika pravednog društva treba doći do takozvane kulturne revolucije (Young, 2005). Društvene institucije imaju važnu, gotovo presudnu ulogu u stvaranju pravednog društva, no i one su samo dio šire slike. Iris Marion Young također kritizira Rawlsovo atomističko shvaćanje društva. Za Rawlsa je društvo kolektivni pothvat i naš uspjeh u životu ovisi o tome u kakvom se društvu nalazimo, dok Iris Marion Young (2005: 48) vidi u društvu presudno značenje za život pojedinca na drugačiji način. Raspodjelna paradigma shvaća pojedinca kao entitet koji ulazi u društvo i onda mu u nekoj mjeri pridonosi, dok Young smatra da su sve sposobnosti i mogućnosti pojedinca rezultat međusobnih odnosa. Njezine ideje o društvenoj promjeni proizlaze iz shvaćanja subjekta kao nečeg fragmentiranog i fluidnog, te društvene skupine kao jedinice društvenih međudnosa. Autorica se suprotstavlja asimilacijskoj politici za koju kaže da je odigrala bitnu ulogu u davanju prava pojedincima, no istodobno proizlazi iz atomističkog shvaćanja društva. Takvo shvaćanje društva ne uzima u obzir različitost društvenih skupina i posebnost svake od njih (Young, 2005).

Autorica zagovara politiku razlike kao paradigmu po kojoj trebamo u budućnosti živjeti.¹ Zato kritizira asimilacijske politike, a centralna misao asimilacijske politike bila bi ta da je idealno društvo ono u kojem bilo koja ljudska karakteristika postaje nevažna, nitko drugi te po njoj ne prosuđuje, subjekt se slobodno može razvijati neovisno o svojim karakteristikama. Asimilacija podrazumijeva brisanje razlika između društvenih skupina. Takvo tretiranje ljudskih bića kao jednaka u povijesti je bilo važno kad su crnci dobili građanska prava, žene pravo glasa itd. Young (2005: 43) uzima u obzir koliko je takva politika pomogla skupinama da se izvuku iz onog početnog jarma ugnjetavanja. Zanemarivanje razlika dopušta dominantnoj skupini da provodi nesmetano kulturni imperijalizam. Ukoliko se svaka kultura ne drži jednakovrijednom, rezultat je označavanje svih potlačenih skupina kao «Drugih». Autorica u suradnji manjinskih skupina i isticanju različitosti vidi rješenje za suprostavljanje kulturnoj hegemoniji dominantne skupine, a uključivanje manjinskih skupina u procese donošenja odluka čini članove tih skupina jednakopravnim akterima (Young, 2005). Prihvatanje razlika znači prihvatanje činjenice da ćemo uvijek neizbježno biti označeni kao dio neke skupine.

4.4. Bhikhu Parekh i moralni ugovor

Parekh (2008: 73) tvrdi kako asimilacija, iako ima svoje prednosti, dovodi do uniformiranosti društva i nepoticanja pluralizma. Naime, mnogi zagovornici asimilacije koriste se argumentom kako se asimilacijom kulture bolje integriraju u društvo, ali autor u ovome vidi strah od strane kulture i nemogućnost njihove ravnopravnosti. Nadalje, autor (2008: 75) u asimilaciji pojedinca vidi odmicanje i odbijanje vlastite kulture što dovodi do moralnih i psiholoških posljedica, budući da je kultura sastavni dio identiteta pojedinca. Zahtjeve pobornika asimilacije naziva nepravednim i neliberalnim jer su rezultat pritiska i odbijanja različitog.² Iako pobornici integracije zagovaraju zadržavanje određenih stavki manjinske kulture i prihvatanje normi dominantne kulture, Parekh (2008: 75) navodi kako ni ta ideja nije potpuno nevina jer se teret integracije i prihvatanja drugačije kulture prelama preko leđa manjinske grupe. Društvo se artikulira na više razina: političkoj, gospodarskoj, moralnoj, socijalnoj i kulturnoj, a manjinske

---

¹ Pod politikom razlike Marion Young podrazumijeva da jednakost kao sudjelovanje i uključivanje svih skupina ponekad zahtjeva različit tretman za potlačene ili ugrožene skupine i da ponekad, želimo li promicati društvenu pravednost, socijalna politika treba posebno tretirati skupine.

² Kritici asimilacije pristupa na jednak način kao i Iris Marion Young koja u asimilaciji vidi moć dominantne skupine.

grupe se mogu integrirati na nekima od tih razina, ali je potpuna integracija nemoguća jer prerasta u asimilaciju (Parekh, 2008).

Autor kao bitan faktor u integraciji navodi moralni ugovor, odnosno definiranje odnosa prema manjinskoj kulturi i način na koji bi oni postali ravnopravni sudionici društva koji će živjeti u miru. Asimilacija i integracija bi trebale biti sredstva za postizanje osjećaja zajedničke pripadnosti, a ne ciljevi. Zajednička pripadnost zahtjeva konsenzus oko toga što se očekuje od svake strane i definira obveze moralnog ugovora. Useljenici bi trebali poštivati integritet i dobrobit društva u koje se useljavaju, kao i strukturu autoriteta i zakona te bi trebali prihvaćati nove građanske dužnosti. Trebali bi sudjelovati u općem dobru i iskazivati dio kolektivne odgovornosti. Njihova obveza treba biti učenje jezika i povijesti te održavanje pravila, kako bi osjećali pripadnost zajednici, dok bi se dominantna kultura pak trebala prema useljenicima ponašati s poštovanjem (Parekh, 2008). Važan element u odgovornosti društva je javno poticanje na toleranciju i zakonsko reguliranje diskriminacije jer nedostatak takvog angažmana dovodi do osjećaja nelagode i nepripadnosti kod manjinskih skupina. Sukladno teoriji redistribucije i Parekh se osvrće na nužnost koherentnih javnih politika kojima bi se na socijalnom i ekonomskom području poticala integracija i osjećaj pripadnosti manjinskih grupa. Ovakav pristup nailazi na klasične kritike liberala koji zagovaraju individualistički pristup pravima, ali Parekh (2008: 82) se služi sličnim argumentima kao Kymlicka i Young, a taj je da posebne politike uklanjaju hendikepe manjinskih skupina i postavljaju ih u jednak i konkurentan položaj. Zadatak države je formalno suzbijanje diskriminacije odnosno zakonska regulacija, ali ona mora proaktivno djelovati i na onim područjima koja bi mogla uzrokovati diskriminaciju kao što su ekonomija, kultura i obrazovanje.

5. Glavne točke u kritici multikulturalizma

Uz kritike multikulturalizma koje su dali najvažniji autori u suvremenoj političkoj teoriji, postoje i neke druge «zamjerke» tom pristupu.³ Do sada se nije našao idealan odgovor na kritike, kao ni idealni smjer javnih politika vezanih za multikulturalizam. Javnim raspravama i

---

³ Načelno se odnose na samo viđenje kulture, liberalna načela i politiku redistribucije.

raspravama u političkoj teoriji nastoji se uspostaviti uravnotežen odnos manjinskih skupina i dominantne skupine, no do sada je svaka rasprava završila otvaranjem novih pitanja i kritika.

5.1. Kozmopolitsko viđenje kulture

Kada autori govore o multikulturalizmu, najčešće se to odnosi na tradicionalno poimanje kulture i manjinskih skupina koje odlikuje nedominantna nacionalnost, etnička pripadnost, religija ili rasa. No, danas svijet nije statičan, nego je fluidniji i procesi se odvajaju brže i sa sve većim zamahom poput protoka robe, ideja, otvorenog tržišta i tehnologije, stoga se neki autori okreću modernijem interpretiranju kulture. Kulture se dodiruju, susreću, nisu zatvorene te sa svim navedenim procesima utječu jedna na drugu te dolazi do kozmopolitskog pogleda na kulturu. Autor Jeremy Waldron (1995: 100) tvrdi kako «tehnologija i trgovina formiraju svijet, a njihov ishod je imperijalizam ekonomije, religije i politike te rezultira masovnim migracijama i povećanjem kulturnih utjecaja». U tim procesima došlo je do stvaranja novih kultura, kako Waldron navodi, hibridnih.⁴ Time su tradicionalne grupe privilegirane, a politika je zatvorena prema novim kulturama koje su samim time izolirane i neshvaćene kao jednako vrijedne. Waldron nadodaje (1995: 110) kako kulturu i manjinsku skupinu ne treba gledati kao strukturu koja je statična, kulturu treba promatrati prema njezinom izvoru odnosno onome što je utjecalo na njezino stvaranje. Tako je izvor za neku kulturu može biti Biblija, a za neku drugu to mogu biti bajke. Bit ovakve tvrdnje je jednak i neutralan pristup kulturi i shvaćanje kulture kao nečega što nije vječno i nepromjenjivo, nego dinamično i moguće da bude stvoreno pod «novim» utjecajima.

5.2. Tolerancija zahtijeva indiferentnost, a ne prilagođavanje

Kao što je navedeno u kritikama Willa Kymlicke i u teoriji Barryja, grupna prava diskriminiraju i time se ruše liberalna načela. Takvi liberalni teoretičari smatraju kako je individualno pravo odnosno pravo pojedinca iznad svake grupe. Davanjem posebnih prava grupama, država prelazi granicu svoje uloge (Song, 2010). Autor Kukathas (2003: 15) tvrdi kako se države ne bi trebale baviti stvaranjem i poticanjem kulturne integracije ili kulturnim inženjeringom, već držati neutralnu i indiferentnu poziciju prema posebnim manjinskim

---

⁴ Hibridne kulture poprimaju nove karakteristike i određene se skupine svrstavaju u manjinske te pri tom nisu službeno priznate, stoga autori koji kulturu definiraju iz kozmopolitske perspektive smatraju kako su politike usmjerene na zaštitu manjinskih skupina po tradicionalnom viđenju. Vidi Song, 2010.

pravima.⁵ Jedan od problema je nepoštivanje pravnih odredbi koje se odnose na sve građane u slučajevima kada pripadnici manjinskih skupina uskraćuju prava drugim pripadnicima te iste skupine, npr. uskraćivanje medicinske pomoći zbog religijskih uvjerenja. Kukathas (2003: 134) govori kako bi prava zajamčena zakonom trebala biti iznad bilo kakvog uvjerenja te kako bi se univerzalističkim i indiferentnim pristupom onemogućilo manjinskim skupinama diktat nad svojim novim članovima. Niti jedno uvjerenje ili kulturna vrijednost neke skupine ne bi trebala zaobilaziti zakon koji štiti svakog građanina, prije svega, kao pojedinca.

5.3. Skretanje s «politike preraspodjele»

Već je navedeno da se multikulturalizam odnosi i na ekonomski status manjinskih skupina odnosno na javne politike koje su usmjerene na rješavanje «nepravednih» ekonomskih problema manjinskih skupina. No, kritičari multikulturalizma vode rasprave oko toga zanemaruju li se ostali problemi manjinskih skupina (pravni, kulturni, jezični) zbog prevelikog naglaska na loš ekonomski status odnosno je li loš ekonomski status postao izgovor za ostale probleme (Song, 2010). Iz tog je razloga, ponajviše u SAD-u i Velikoj Britaniji, došlo do sumnje u korisnost preraspodjele sredstava i ekonomsku solidarnost. Autor Robert Putnam (2007) smatra kako je grupiranje prema različitosti odnosno povećanje manjinskih skupina te slabljenje njihovog ekonomskog statusa unatoč preraspodjeli sredstava po načelu solidarnosti dovelo do nepovjerenja građana u socijalnu pravdu i takva izdavanja. Kako se povećava broj manjinskih skupina tj. što je društvo heterogenije, raspodjela sredstava je stroža i restriktivnija. Autorica Barbara Arneil odgovorila je na Putnamovu kritiku argumentom kako ne dovode manjinske skupine do nepovjerenja u ekonomsku preraspodjelu, već princip prema kojima se sredstva raspoređuju, stoga bi rješenje trebalo biti definirana i planirana raspodjela sredstava, a ne smanjenje ili zapostavljanje grupa (Song, 2010). Drugi problem redistribucije sredstava ne tiče se samo ekonomskog elementa, već i same integracije. Komparativnom studijom istraživanja provedenih u Kanadi i SAD-u pokazano je kako Kanada ulaže veliku količinu sredstava kojom bi imigrantima omogućila školovanje, usavršavanje i medicinsku skrb na njihovom jeziku. Studijom je pokazano kako je razina integracije u Kanadi, koja ulaže više sredstava, puno manja nego u SAD – u koja ulaže manje sredstava. Dakle, ulaganje u školovanje na materinskom jeziku

---

⁵ Kukathas ovdje zagovara Barryjevu teoriju i pogled na ljudska prava kao univerzalna gdje država ne bi trebala imati moć u dodjeli količine prava jer se jednakost stječe jednakim tretmanom.

manjinskih skupina te socijalne politike utječe na slabu integraciju manjinskih skupina jer se na taj način one ne prilagođavaju, ne prihvaćaju nove obrasce te se izoliraju, što dugoročno bitno utječe na nove generacije i ekonomski status (Song, 2010). Zaključak pokazuje da očuvanje identičnih kulturnih odrednica i obrazaca kao u zemlji odakle neka skupina dolazi može utjecati na lošiju integraciju i snalaženje u novom društvu.⁶ Svaka liberalna država teži boljoj integraciji svojih manjinskih skupina, no pitanje je koji je pravi način kako bi se poboljšao socio-ekonomski status, ali i vrijednosti koje te manjine njeguju.

6. Multikulturalizam u zemljama Europske unije

Kroz posljednjih par desetljeća države Europske unije postale su novi dom velikom broju doseljenika. Razlog tome bila je liberalizacija, gospodarsko jačanje, suradnja zemalja u okviru političko – ekonomske zajednice. Danas se Europska unija nosi s velikim brojem problema zbog nejasnih vizija svog društva i kultura unutar njega. Zemlje članice nemaju ujednačene socijalne politike, stoga je u svakoj od njih različit pristup prema manjinskim kulturama. Te zemlje su u prošlosti bile većinom homogene i politički «zatvorene». Nakon Drugog svjetskog rata, u istočnoj Europi nakon sloma komunizma, došlo je do prihvaćanja novih liberalnih vrijednosti i do otvaranja zapadnom svijetu te prihvaćanja brojnih kultura. No, ključan problem danas je što većina zemalja Europske unije ne prihvaća svoje društvo kao multikulturalno te nema posebno planirane politike prema kulturama što uzrokuje mnoge socijalne i ekonomske probleme. Europska unija je prije svega nastala kao ekonomska zajednica, a zatim i kao politička te sukladno tome ima brojne zajedničke politike koje reguliraju europske institucije. Po pitanju multikulturalizma održani su mnogi susreti te su započeti brojni programi i strategije. Pri tome, postoje određene smjernice i okviri europskih institucija, no ne postoje usklađene uredbe i direktive koje su zemlje članice obvezne provoditi što dokazuje sama činjenica da zemlje članice kroz svoje zakone i javne politike na različit način djeluju prema manjinskim skupinama te samim time imaju različit stupanj integracije.

---

⁶ Na ovakav argument Iris Marion Young bi istaknula važnost materinskog jezika za neku kulturu jer je sastavni dio identiteta. K tome, u nepoticanju pluralizma i prisilnoj integraciji vidi moć koju dominantna skupina uživa nad onom manjinskom. Vidi Marion Young, 2005.

Načela poštivanja etničkih skupina upisana su u jednom od najvažnijih dokumenata Europske unije odnosno u Ugovoru iz Amsterdama⁷ gdje u članku 13. stoji da je «potrebno poduzeti adekvatne mjere za suzbijanje diskriminacije na temelju etničkog porijekla». Rasprava o integraciji manjinskih skupina bila je sastavni dio susreta europskih ministara (Groningen 2004., Potsdam 2007., Vichy 2008. i Zaragoza 2010. godina) gdje su se usmjerili na ideje poboljšanja integracijskih politika poput građanskih participacija, integracije na tržište rada, socijalnu uključenost te na antidiskriminacijska djelovanja te stvaranje jednakih mogućnosti. Također, u 2002. godini osnovan je program *National Contact Points on Integration* kojemu je glavni cilj bio razmjena iskustava o integracijskim politikama članica Unije. Kasnije je Vijeće Europske unije prihvatilo program pod nazivom *Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the European Union* s ciljem poboljšanja okvira za politike na ovom području. Program se temeljio na pretpostavkama da je integracija dvosmjerni proces u kojemu obje strane imaju koristi. Naglašena je važnost zaposlenja pripadnika manjinskih skupina te njihovo poboljšanje znanja jezika, povijesti i institucija. U ovom programu upućeno je i na važnost obrazovanja i antidiskriminacijskih politika kojima je cilj stvaranje jednakih mogućnosti u društvu. Taj program je trebao služiti samim članicama kako bi istražile na koji način europske, nacionalne i lokalne vlasti razvijaju i implementiraju integracijske politike te kako se te politike provode na europskoj razini.⁸

Jedna od inicijativa Europske komisije bio je i program *Common Agenda for Integration* koji se usmjeravao na zapošljavanje i jednaki pravni status pripadnika manjinskih skupina. Također, pod inicijativom Europske komisije započeta je i strategija *A Common Immigration Policy for Europe: Principles, Actions and Tools* u kojoj je stajalo da je uključivanje imigranata u tržište rada ključno za njihovu jednakost i ispunjavanje njihovih maksimalnih mogućnosti te je nužno da svaka zemlja članica implementira mehanizme priznavanja njihovih kvalifikacija.

Kako manjinske kulture ne bi bile isključene, najvažniji element u integraciji je obrazovanje kojemu je cilj pripremanje tih ljudi na uspješnije i aktivnije sudjelovanje u društvu kao jednakih građana. U Vichyju 2008. godine na konferenciji svih ministara upućeno je na važnost lokalnih

---

⁷ Ugovor iz Amsterdama potpisan je 2. listopada 1997., a stupio je na snagu 1. svibnja 1999. Njime je definirano proširenje nadležnosti institucija, jačanje Europskog parlamenta, pojačana suradnja te reforme. Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.3.html

⁸ Study on Practices of Integration of Third-Country Nationals at Local and Regional Level in the European Union.

političkih aktera u rješavanju interkulturalnih izazova te razvoju adekvatnih integracijskih politika.⁹ Pakt usvojen 2008. godine (*The European Pact on Immigration and Asylum*) pokazuje najvažnije principe političkog djelovanja prema manjinskim skupinama. Jedan od tih principa je organiziranje prihvaćanja migranata sukladno mogućnostima zemalja članica te predano poticanje integracije uz definiranje politika prema njima te informiranje drugih članica o uspjesima.¹⁰

Vijeće ministara je 2010. godine Europskoj komisiji nakon usvajanja Stockholmskog programa prezentiralo izvješće pod nazivom *The consolidation of the EU framework on integration* koje je sadržavalo novu integracijsku strategiju u kojoj su navedeni prioriteti integracije i kreiranja javnih politika. Ključni faktori uspostave jednakosti manjinskih skupina sukladno vrijednostima Europske unije su zaposlenost, obrazovanje, društvena uključenost i aktivno građanstvo.¹¹ U ovom izvješću također je navedena važnost dvosmjernosti integracije i razmjene dobra između dominantne i manjinske skupine. Dakle, postoje programi i naputci europskih institucija kako voditi politike integracije, ali zemlje članice i dalje imaju različite poglede na viziju svog društva pa provode politike na različite načine ili ih uopće ne provode. Istraženo je na primjeru jedanaest zemalja koje od njih provode aktivne politike prema manjinskim skupinama u području ustava i zakona, obrazovanja, građanskih prava i mjera zaposlenja.¹² Iako nisu članice Europske unije, navedene su Švicarska i Norveška kao relevantne zemlje zbog svog europskog pripadanja i velikog broja manjinskih skupina. Pri tom, pojedine izjave ključnih političkih aktera bitan su faktor u analizi smjera multikulturalizma u spomenutim državama.

Elementi koji se analiziraju su: ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma, multikulturalizam u obrazovanju, uključenost manjina u javne medije, odnos prema posebnom načinu oblačenja, mogućnost dvostrukog državljanstva, financiranje i organizacija aktivnosti, financiranje dvojezičnog obrazovanja, prednost ugroženim manjinskim skupinama. Kao dodatni faktori za analizu prikazuju se ključni problemi koji su «testirali» odnos države prema kulturama

---

⁹ Ibid.

¹⁰ *The European Pact on Immigration and Asylum*, 2008. Dostupno na:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT>

¹¹ <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%207854%202010%20INIT>

¹² Analiza je provedena na matrici *The Multiculturalism Policy Index* Queen's Universityja čiji su dijelovi analize istog predmeta preuzeti. Dostupno na: <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/evidence>

i izjave ključnih političkih aktera. Zastupljenost ili nezastupljenost određenih multikulturalnih politika je prikazana u tablici koja sadržava jedanaest država članica Unije i dvije zemlje koje nisu članice, a specifične su zbog multikulturalizma.¹³

	Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma	Multikulturalizam u školskim programima	Uključenost manjina u javne medije	Poseban način oblačenja	Dvostruko državljanstvo	Financiranje organizacija i aktivnosti	Financiranje dvojezičnog obrazovanja	Prednost ugroženim manjinskim grupama
Njemačka	Ne	Ne	Ne	Da	Ne	Da	Djelomično	Ne
Austrija	Ne	Djelomično	Ne	Da	Ne	Ne	Da	Ne
Švicarska	Ne	Ne	Ne	Da	Da	Ne	Ne	Ne
Ujedinjeno Kraljevstvo	Ne	Djelomično	Da	Da	Da	Da	Ne	Da
Francuska	Ne	Ne	Ne	Ne	Da	Da	Da	Ne
Belgija	Da	Da	Ne	Ne	Da	Da	Djelomično	Da
Nizozemska	Ne	Ne	Djelomično	Djelomično	Da	Djelomično	Ne	Ne
Mađarska	Ne	Da	Djelomično	Da	Da	Djelomično	Da	Ne
Danska	Ne	Ne	Ne	Da	Ne	Ne	Ne	Ne
Estonija	Ne	Da	Da	Da	Ne	Da	Da	Ne
Finska	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Ne
Norveška	Ne	Djelomično	Ne	Djelomično	Ne	Da	Da	Djelomično
Švedska	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da
Hrvatska	Ne	Da	Da	Da	Ne	Da	Da	Da

Tablica 1. Zastupljenost multikulturalnih politika po državama

6.1. Njemačka

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Multikulturalizam nije eksplicitno naveden u Temeljnem zakonu (*Grundgesetz*) i ostalim zakonima Njemačke, iako se povećava priznavanje integracije imigranata kao trajno obilježje krajolika zemlje; osobito na općinskoj razini (Cyrus i Vogel 2005). Njemačka se nije tradicionalno pozicionirala kao imigracijska zemlja, ali je koalicijska vlada sastavljena od Kršćanske-demokratske unije (CDU) i Socijaldemokratske stranke (SPD) 2005. godine donijela

¹³ Prema dodijeljenim ocjenama istraživanja Queen's Univesityja.

novi Zakon o imigraciji kojim je napravljen korak prema stvaranju raznih integracijskih politika. Njemačka tretira imigrante s redovitim statusom boravka drugačije od onih s takozvanim «toleriranim» statusom. One s redovitim statusom boravka se ohrabruje da se integriraju. Također, postoje i inicijative kako bi im se integracija olakšala, dok se one s toleriranim statusom ohrabruje da se ne integriraju te da se vrate u svoje zemlje podrijetla (Cyrus i Vogel 2005). Savezni ured za migraciju i izbjeglice je odjel uglavnom odgovoran za imigracije i etničke zajednice. Vladine osnovne zakonske obveze u pogledu integracije imigranata su navedene u točki 43. Zakona o boravku iz 2004. godine. Njime je propisano da je integracija zajednička odgovornost imigranta i države, da stranci moraju naučiti dovoljno o njemačkom životu kako bi živjeli bez pomoći te da će im biti ponuđen osnovni paket integracijskih tečajeva koji će im u tome pomoći.¹⁴ Zakon također zahtijeva od vlade da se razvije plan integracije. U 2007. godini objavljen je *Nacionalni plan integracije*, u mjesecima koji prethode njegovom razvoju vlada se aktivno usmjerila na useljeničke udruge i zajednice. U pogledu obveza preuzetih u planu integracije, neke od njih čini se da proizlaze iz multikulturalnih principa, ali pojam multikulturalizma nije izričito naveden. To je djelomično zato što se na multikulturalizam gleda kao na «opušteni relativizam» koji ne daje državi dovoljnu ulogu u posredovanju između kulture društva domaćina i one od došljaka (Bundesregierung, 2007). Umjesto toga, vlada kaže da je integracija kombinacija «promicanja i zahtijevanja». To zahtijeva napor od svih, od države i društva. Odlučujuća je spremnost migranata da se uključe u život njemačkog društva, kako bi bezuvjetno prihvatili zakone i cijeli pravni sustav i posebno kako bi pokazali pripadnost Njemačkoj kroz učenje njemačkog jezika... (Bundesregierung, 2007). Plan integracije je osigurao sredstva za općinske vlasti i nevladine organizacije kako bi mogle raditi na programima integracije naglašavajući važnost lokalne dimenzije za integraciju.

B) Multikulturalizam u školskim programima

Obrazovanje je odgovornost države. Obvezno školovanje se obično ne odobrava djeci izbjeglica čije se stanje prebivališta smatra «tolerirajućim» niti djeci nedokumentiranih migranata. Interkulturalno obrazovanje nije dio školskog kurikulumu, a država nije uvela obrazovne programe koji su usmjereni na manjinske skupine posebno niti na upoznavanje o važnosti

---

¹⁴ Njemački Zakon o boravku: <http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=281>

multikulturalnog društva. Obrazovni program pokriva samo neke komponente znanja o manjinskim skupinama koje su važne lokalno, a i to je u okviru edukacije o toleranciji i poštovanju svih u društvu (Langer, 2008).

C) Uključenost manjina u javne medije

Njemački sustav emitiranja uključuje i javne i privatne medijske organizacije. Ipak, svi mediji nastoje sadržaj programa kreirati sukladno ideji pluralnog društva i pomaganju u promicanju kulturne raznolikosti regija i države u cjelini što stoji i u Zakonu o medijima.¹⁵ No, u tom zakonu ne pišu posebne odredbe o programima namijenjenim manjinama.¹⁶

D) Poseban način oblačenja

Osam od šesnaest njemačkih država sadrži zakonska ograničenja za nošenje hidžaba u izvođenju nastave. Izvješće o mjerama za suzbijanje diskriminacije nema zabranu nakita, pokrivala za glavu i nošenja brade što se može se smatrati «općim profesionalnim zahtjevima» i samim time se ne smatra diskriminacijom. Preinake su napravljene za muslimanske žene koje sudjeluju u nastavi integracije; postoje satovi samo za žene i uloženi su naporu kako bi se sadržaj prilagodio potrebama žena migranata. Muslimanskim i židovskim učenicima je dozvoljeno da ostanu kod kuće na vjerske praznike, a većina škola nudi obroke bez svinjetine. Djevojkama je dozvoljeno da nose hidžab i suzdržavaju se od plivanja ili satova tjelesne kulture koje uključuju dječake. Važna je informacija da je njemački Sud 2010. godine presudio da škola ne mora osigurati molitvene prostorije za muslimanske studente

E) Dvostruko državljanstvo

Njemačka nema mogućnost posjedovanja dvostrukog državljanstva za imigrante.

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Useljeničke udruge su uobičajena pojava u Njemačkoj, s više od tisuću postojećih udruga u cijeloj zemlji. *Nacionalni plan integracije* iz 2007. godine obvezuje na jačanje migrantskih udruga, prepoznajući ih kao ključne aktere u razvoju i provedbi integracije te imigracijskih

---

¹⁵ http://www.cgerli.org/fileadmin/user_upload/interne_Dokumente/Legislation/Telemedia_Act_TMA_.pdf

¹⁶ Ibid.

politika (Bundesregierung, 2007). Tada se planom integracije stavilo je na raspolaganje 750 milijuna eura za podršku i promicanje integracije useljenika.¹⁷

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

U školama su učenici često razdvojeni na temelju jezične sposobnosti gdje su učenici kojima njemački nije prvi jezik odvojeni od ostalih. U tim posebnim razredima učenici uče na svom prvom jeziku. Ova mjera je zamišljena kao priprema za učenje njemačkog jezika. Međutim, u mnogim školama je ona postala trajna, a djecu migranta se i dalje uči na prvom jeziku. Neki tečajevi materinjeg jezika su se mogli pohađati u veleposlanstvima ili vladama zemalja koje su tradicionalni izvor privremenih radnika u Njemačkoj. Povijesno gledano, ti tečajevi su bili ponuđeni pod pretpostavkom da je migracija privremena i da će se imigranti vratiti u svoje zemlje podrijetla. Međutim, migranti su ostali u Njemačkoj pa se poduka materinjeg jezika počela promatrati kao prepreka integraciji. S druge strane, u Hamburgu je predložena dvojezična nastava u školama, ne samo kao sredstvo kojim bi se olakšalo učenje njemačkog jezika, već kao način očuvanja i poboljšanja kulturnog identiteta turskih učenika.¹⁸

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

Njemačka nema propisane zakone kojima se definira prednost pripadnicima manjinskih skupina pri zapošljavanju.

U Njemačkoj su 2016. godine donesene nove izmjene Zakona o integraciji kojemu je cilj regulacija prava imigranata, odgovornosti prema njima i pravila za traženje azila. Glavne komponentne izmijenjenog zakona su: pohađanje tečajeva za integraciju i tečajeva za učenje jezika, radnih programa, nove upute za zakon o radu i prevenciju getoizacije te reguliranje privremenog statusa. Tečajevi integracije kao i tečajevi jezika podrazumijevaju 60 – 100 sati učenja o njemačkoj kulturi, društvu i vrijednostima, a oni su obvezni za sve tražitelje azila. U izmjenama stoji kako će vlada stvoriti sto tisuća nisko plaćenih poslova (jedan euro po satu) koje će novi migranti (izbjeglice) morati pohađati. Novim zakonom o radu se uvodi jedan tip pozitivne diskriminacije i cilj mu je motivirati njemačke tvrtke da zapošljavaju izbjeglice i ostale

¹⁷ <https://www.bundesregierung.de/Content/EN/StatischeSeiten/Schwerpunkte/Integration/kasten1-der-nationale-integrationsplan.html>

¹⁸ <https://www.deutschland.de/en/topic/politics/germany-europe/regional-and-minority-languages-in-germany>

migrante, unatoč bolje kvalificiranim prijavljenim građanima Njemačke i Europske unije na istu poziciju. Ovom izmjenom Njemačka je u središte stavila i rješavanje problema getoizacije koja usporava integraciju manjinskih kultura, odnosno migranata. Ukoliko netko odbije spomenuti posao ili pohađanje tečajeva integracije i jezika, izgubit će socijalne povlastice.¹⁹

U dokumentu u kojem stoji nacrt izmjena rečeno je kako Njemačke vlasti neće prihvatiti nikakvo vrijeđanje žena, djece i ostalih kojima je potrebna zaštita kao ni direktne napade na njemačke građane i izbjeglice. Nakon donošenja izmjena odmah su uslijedile kritike jer se zakon odnosi samo na tražitelje azila, a ne na sve ostale pripadnike manjinske skupine koji nisu službeno zatražili azil.²⁰

Angela Merkel, njemačka kancelarka i predsjednica Kršćansko-demokratske unije izjavila je kako je «Njemačka početkom šezdesetih godina prošloga stoljeća zvala strane radnike da dođu u Njemačku raditi, a oni su i sada ondje. Nijemci su se zavaravali govoreći da će se radnici vratiti u zemlje svoga podrijetla. No nisu se vratili, a pokušaji da se stvori multikulturalno društvo u kojemu svi ljudi sretno žive jedan pokraj drugoga, bez obzira na jezik kojim govore, jednostavno nisu uspjeli.» U istom obraćanju je kazala da je zahtjev da useljenici nauče što bolje njemački jezik, kako bi na tržištu rada imali više šansi, u potpunosti bio ispravan i opravdan, kao i traženje da prihvate kršćanske vrijednosti i da poštuju njemačke zakone i kulturu.²¹ Pet godina kasnije kancelarka Merkel izjavljuje da multikulturalizam vodi prema paralelnim društvima i stoga ostaje životna laž, pri čemu naglašava da se pridošlice trebaju asimilirati, prihvatiti njemačke vrijednosti i poštivati njemačke zakone. Kroz svoje prijašnje izjave pojasnila je da multikulturalizam pretpostavlja stvaranje izoliranih društava unutar Njemačke što vodi neuspjehu u integraciji migranata.²²

---

¹⁹ Gatestone Institute: <https://www.gatestoneinstitute.org/8145/germany-integration-law>

²⁰ Ibid.

²¹ Cijela izjava i kontekst dostupi na: <http://www.vecernji.hr/svijet/angela-merkel-nije-uspjela-ideja-multikulturalnog-drustva-204340>

²² Ostatak izjave dostupan na: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/merkel-multikulturalizam-je-prijevara--/862519.aspx>

6.2. Austrija

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

U austrijskom ustavu i zakonima ne postoji odredba kojom se definira status multikulturalizma, iako na općinskoj razini postoji priznavanje kulturne raznolikosti. Austrija razlikuje autohtone etničke manjine (poznate kao *Volksgruppen*) i novopridošle imigrantske manjine.²³ Zakonom o etničkim skupinama (*Volksgruppenesetz*) iz 1976. godine službeno se priznaju Slovenaci, Hrvati, Mađari, Česi, Slovaci i Romi kao etničke manjine i protežu se neka prava na njih poput slobodnog korištenja jezika u medijima, političkim govorima i učenju materinjeg jezika u školi.²⁴ Ipak, ta prava se ne odnose na druge manjinske skupine. Novi imigracijski zakon koji je donesen 2005. godine je općenito smatran kao restriktivan i ograničen jer je stavljen naglasak na održavanje kvota nezakonitih migracija i provedbi paketa mjera sigurnosti, a ne na politike integracije.²⁵

B) Multikulturalizam u školskim programima

Interkulturalizam je misao vodilja, ali nije jasno je li nastavni plan i program izričito zahtijeva bilo kakve multikulturalne programe nastave. Interkulturalno učenje je važan princip i cilj austrijskog nastavničkog plana i programa od 1992. godine. Dok interkulturalizam postoji u Austriji, dokazi pokazuju da je uglavnom usmjeren prema povijesnim nacionalnim manjinama (Luciak, Svik, 2008). Od 1976. godine, Austrija je napravila razliku između imigrantskih manjina (npr. Turci, Bošnjaci, Afrikanci i Azijati) i autohtonih nacionalnih manjina (npr. Česi u Beču, Slovenaci u Koruškoj, a od 1992. Romi u svih devet austrijskih *Bundesländer*). Nove kulturne manjine odnosno imigranti nisu službeno priznati kao manjine, stoga ne primaju potporu istih zakonskih prava kao manjine (Luciak, Svik, 2008).

C) Uključenost manjina u javne medije

Austrija nema odredbu ili praksu da bi manjine trebale dobiti poseban prostor u sadržajima medija.

---

²³ <http://minorities.fsv.cuni.cz/multiculti/02/essays02/kordova.htm>

²⁴ Ibid.

²⁵ <http://www.legislationline.org/topics/subtopic/33/topic/10>

D) Poseban način oblačenja

Postojale su rasprave o nošenju marama u Austriji, a slike žena koje nose hidžab su nešto uobičajeno. To može biti rezultat dugogodišnjeg priznavanja islama najprije kroz Zakon o islamu iz 1912. godine koji je dao muslimanima autonomiju nad vjerskim pitanjima i zajamčenu slobodu javnog prakticiranja vjere, a kasnije kroz Zakon o religiji iz 1997. godine kojim je javno potvrđeno priznavanje islama, njegovo prakticiranje te nastava u javnim školama.²⁶ Ovo priznanje islama se smatra jednim od čimbenika koji pridonosi visokoj razini integracije muslimana u austrijsko društvo. Austrija religiju vidi kao posebnu komponentnu važnu za manjinske skupine u svom društvu, pa je izdala za cijelu Europsku uniju *Vodič za prava religijskih skupina* u kojem stoji i pravo na slobodu religijskog izražavanja što uključuje vjerske simbole i odjeću.²⁷

E) Dvostruko državljanstvo

Austrijska politika državljanstvo temelji se na *Zakonu o nacionalnosti* koji je donesen 1985. godine. Dvojno državljanstvo je značajno ograničeno i uglavnom se ne dodjeljuje.²⁸

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Dok Zakon o etničkim skupinama (*Volksgruppengesetz*)²⁹ daje oko 3,8 milijuna eura etničkim udrugama i zakladama svake godine (na razini financiranja koja je ostala nepromijenjena od 1995. godine), on je usmjeren na autohtone nacionalne manjine (*Volksgruppen*) i ne primjenjuje se na manjinske imigrantske grupe, koje se službeno ne priznaju kao manjina. Useljeničke manjine imaju pravo podnijeti zahtjev za financiranje kroz postojeće programe i kanale.³⁰

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Instrukcije materinjeg jezika su ponuđene u općem obveznom školovanju od 1992. godine, a u srednjim školama od 2000. godine. U 2006. godini nastava iz materinjeg jezika ponuđena je na 20 jezika uz više od 330 učitelja. Učenici srednjih škola mogu također odabrati predmet

---

²⁶ <http://www.austria.org/freedom-of-religion/>

²⁷ Ibid.

²⁸ Zakon o nacionalnosti: <https://www.bmeia.gv.at/en/embassy/consulate-general-new-york/practical-advice/austrian-citizenship.html>

²⁹ <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.v/v745519.htm>

³⁰ Ibid.

materinjeg jezika kako bi ispunili uvjet znanja stranog jezika, međutim, najmanje 12 učenika mora odabrati kao predmet isti jezik kako bi se nastava održala.³¹ Da bi se olakšala integracija manjinskim skupinama, veliki broj vrtića i osnovnih škola nudi pohađanje materinjeg jezika, ako postoji dovoljan broj učenika.³²

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

Različite politike na saveznoj i pokrajinskoj razini štite protiv diskriminacije na nekoliko razina; na osnovu religije i etničkog ili rasnog podrijetla. Međutim, ne postoje dokazi o bilo kakvoj afirmativnoj politici namijenjenoj manjinskim imigrantskim grupama. Naprotiv, postoje dokazi kontinuiranih predrasuda protiv radnika imigrantskih porijekla.³³ Na primjer, nedavno izvješće o mjerama za suzbijanje diskriminacije u Austriji prikazuje da se u oglasima za posao zahtijevaju «izvorni govornici».³⁴

6.3. Švicarska*

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Švicarski Ustav iz 1999. godine napominje da su švicarski narod i kantoni «odlučni da žive zajedno s uzajamnim uvažavanjem i poštovanjem njihove različitosti i da ustav mora promicati opće blagostanje, održivi razvoj, unutarnje kohezije i kulturne raznolikosti u zemlji». Iako je Švicarska priznata kao raznoliko društvo, to može biti više odraz višejezičnosti nego prisutnosti etničkih i rasnih manjina, te se u službenim državnim dokumentima ne spominje multikulturalizam. Švicarska je tradicionalno imala visoke razine imigracije, ali rasprava oko migracije prilično je kompleksna i politike prema neregistriranim migrantima i spajanja obitelji su postale restriktivnije. Imigracija je često uokvirena kao «problem» i veže se uz kriminal i teškoće s kojima se migranti suočavaju pri ulasku na tržište rada. Za integraciju su odgovorni lokalni entiteti i kantoni, ali i savezna vlada je postala više uključena u proces.³⁵ U švicarski Zakon o boravištu iz 2000. godine unesen je članak o integraciji, nakon kojeg je uslijedilo uvođenje Zakona o stranim državljanima u 2004. godini, koji je izmijenio uvjete za stjecanje

---

³¹ Ministry of Education, Arts and Culture: http://www.oesz.at/download/spol/LeppProfil_Final.pdf

³² Ibid.

³³ European Monitoring Center on Racism and Xenophobia izdaje izvješća o zapošljavanju manjina, privremenih radnika, azilantata i autohtonih etničkih manjina.

³⁴ Ibid.

³⁵ Migrant Integration Policy Indeks: <http://www.mipex.eu/switzerland>

švicarskog državljanstva i neke od propisa koji se odnose na integraciju.³⁶ Izmijenjeni propisi naveli su ciljeve integracije koji uključuju «poticanje stranaca da se upoznaju s organizacijom švicarske države i društva, olakšavanje suživota na temelju skupa osnovnih zajedničkih vrijednosti i ponašanja, stvaranje povoljnih uvjeta za jednake mogućnosti i sudjelovanje stranaca u društvenom životu, te reguliranje dodjela državnih potpora za integraciju».³⁷ *Pravilnik o integraciji* iz 2007. godine dodatno propisuje odgovornosti imigranata kao obveznu mjeru integracije što uključuje učenje jezika i usvajanje znanja o švicarskom društvu odnosno znanja o švicarskoj kulturi, vrijednostima i pravnom sustavu (Federalne Vlasti Švicarske Konfederacije, 2007). Pravilnik se temelji na načelima «poticanja» i «potražnje», a od imigranata se očekuje da će se pridržavati uvjeta integracije i državnog razvoja različitih mjera kako bi im pomogla. Malo se govori o odgovornosti švicarskih građana i društva domaćina ili o očuvanju ili održavanju kulturne baštine došljaka. Na institucionalnoj razini, Federalno povjerenstvo za strance i Savezni komitet za izbjeglice zamijenjeni su s Federalnom komisijom za poslove migracije u 2008. godini. Komisija ima 30 izabranih članova od kojih mnogi imaju migracijsku pozadinu; ona daje savjete za federalne vlade o migracijskim politikama, ali to se uglavnom ne odnosi na multikulturalizam (Federalne Vlasti Švicarske Konfederacije, 2007).

B) Multikulturalizam u školskim programima

Švicarska sudjeluje u brojnim međunarodnim programima razmjene osmišljenih za poticanje interkulturalnog kontakta, ali ne čini puno po pitanjima multikulturalnog obrazovanja odnosno ne postoji nastavni plan kojim se podučava o kulturama i izazovima multikulturalizma.³⁸

C) Uključenost manjina u javne medije

Švicarska javna radiotelevizija ima dužnost proizvoditi i emitirati program na četiri službena jezika: njemački, francuski, talijanski i retoromanski. Javna televizija ima ukupno šest programa na četiri navedena jezika, ali i dodatne kanale na engleskom jeziku. Malo je dokaza da je odraz etničkih manjina među ciljevima koji se žele ostvariti na javnoj televiziji ili komercijalnim medijima.³⁹

---

³⁶ Zakon o stranim državljanima: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20020232/index.html>

³⁷ Ibid.

³⁸ Prema ocjenanama Migrant Integration Policy Indexa, švicarska nema interkulturalno obrazovanje.

³⁹ <http://www.srgssr.ch/en/about-srg-ssr/legal-foundation/legislation/>

D) Poseban način oblačenja

Ne postoji jasni službeni zakon o zabrani nošenja posebnih obilježja. No, Švicarska je imala nekoliko slučajeva koji su bili «test» tolerancije na poseban status oblačenja. Parlament je zabranio muslimankama da nose maramu u školi što je potvrđeno kasnije i na referendumu, ali ta odluka nije prenesena u zakone.⁴⁰ Sličan slučaj se dogodio kada je muslimanskom košarkašu zabranjeno da nosi hidžab što je potvrdio i švicarski sud.⁴¹

E) Dvostruko državljanstvo

Švicarska je dozvoljava imigrantima stjecanje švicarskog državljanstva, bez potrebe da se odreknu svojeg prvobitnog državljanstva. No, uvjeti za dobivanje državljanstva su dvanaest godina provedenih u Švicarskoj te visoka razina integriranosti (poštivanje zakona, vrlo dobro znanje jezika).⁴² Ti kriteriji će se postrožiti od 2018. godine jer od te godine počinje vrijediti izmijenjeni Zakon o državljanstvu koji je donesen na sjednici švicarskog parlamenta 2016. godine. Tražitelji državljanstva će morati dokazati da su integrirani u društvo kao i njihova obitelj, da izvrsno barataju u govoru i pismo s jednim od službenih jezika, da nemaju dosje i dugovanja prema državi.⁴³

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Švicarska ne financira direktno aktivnosti i organizacije manjina, iako se etničke organizacije mogu prijaviti za financiranje različitih inicijativa za integraciju. Od 2001. godine savezna vlada godišnje osigurava sredstva u rasponu od 10 - 14 milijuna švicarskih franaka za potporu nizu projekata za integraciju. Između 2008. i 2011. godine prioritetna područja za financiranje bila su jezik, specijalizirane usluge integracije te inovativni projekti. Iako etnokulturne organizacije mogu podnijeti zahtjev za različite fondove, oni nisu posebno namijenjeni za podršku aktivnosti etničkih manjina (Savezni ured za migracije, 2010). Švicarska se dodjelom sredstava fokusira na proces integracije i usvajanja švicarske kulture, ali ne i na njegovanje manjinskih kultura i njihovo priznavanje.

---

⁴⁰ <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/07/burka-ban-for-muslims-enforced-in-switzerland-with-fines-of-up-t/>

⁴¹ <https://www.cair.com/press-center/press-releases/12527-california-muslim-woman-basketball-player-denied-right-to-play-by-fiba-hijab-ban.html>

⁴² http://news.pwc.ch/wp-content/uploads/2016/07/Immigration_alert_New_Swiss_Citizenship_Act_EN_web-1.pdf

⁴³ Ibid.

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Tamo gdje postoje tečajevi, naglasak je stavljen na olakšavanje učenja jednog od švicarskih službenih jezika. Jezična politika naglašava stjecanje službenog jezika imigranata što je brže moguće. Švicarska ima četiri nacionalna i tri službena jezika, te stoga jezik ostaje važno pitanje. Treba napomenuti da je u raspravi o integraciji u Švicarskoj mnogo pažnje usmjereno na potrebu da migranti nauče jezik domaćina što je brže moguće. Revizija Zakona o stranim državljanima u 2004. godini izričito naglašava da imigranti moraju preuzeti odgovornost za vlastitu integraciju, osobito s obzirom na učenje nacionalnog jezika.⁴⁴

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

Švicarski ustav zabranjuje diskriminaciju na nekoliko osnova, uključujući raso i etničko podrijetlo, a tu su i razne inicijative protiv diskriminacije. U poglavlju o jednakim pravima postoji samo spominjanje ravnopravnosti muškaraca i žena i ublažavanja nejednakosti za osobe s invaliditetom. Ne spominju se etničke ili rasne manjine.⁴⁵

6.4. Ujedinjeno Kraljevstvo

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Iako se multikulturalizam u Britaniji obično prepoznaje kao demografska činjenica, to nije formalno potvrđeno u bilo kojem ustavnom, zakonodavnom ili parlamentarnom smislu. Doista, diskurs se odmiče od uporabe pojma „multikulturalna” i naginje se pojmovima kohezije i integracije. Bilo je mnogo aktivnosti unutar tog područja. Na primjer, u 2001. godini niz incidenata u Oldhamu, Burnleyju i Bradfordu doveo je do stvaranja tima za pregled kohezije zajednica (Home Office, 2001). To je zajedno s terorističkim napadima u Londonu od 7. srpnja 2005. godine, pridonijelo diskursu koji se fokusira prvenstveno na zajednice. Godine 2005. britanska je vlada pokrenula strategiju *Poboljšanje prilika, jačanje društva* koja služi za povećanje rasne jednakosti i izgradnju zajednica kohezije pomažući ljudima iz različitih sredina da se dobro slažu u njihovom lokalnom području (Odjel za zajednice i lokalne samouprave, 2009). Iako nekoliko državnih tijela ima mandat u vezi s multikulturalizmom, Odjel za zajednice i lokalne samouprave je najizravnije uključen, jer je odgovoran za «izgradnju zajedništva i

---

⁴⁴ Migrant Integration Policy Indeks: <http://www.mipex.eu/switzerland>

⁴⁵ Švicarski ustav: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19995395/201601010000/101.pdf>

rješavanje antisocijalnog ponašanja i ekstremizma» (Odjel za zajednice i lokalnu samoupravu, 2010). Komisija za jednakost i ljudska prava, zakonsko tijelo stvoreno u 2007. ima odgovornost za probleme vezane uz kapital, diskriminaciju i ljudska prava. Komisija je zamijenila Komisiju za jednake mogućnosti, Komisiju za rasnu jednakost i Komisiju za prava osoba s invaliditetom.

B) Multikulturalizam u školskim programima

U Velikoj Britaniji nema jasnog naglasaka o multikulturalizmu i antirasizmu u nastavnom programu. Školski program ne uključuje učenje o vrijednostima drugih kultura u britanskom društvu, antirasizmu te važnosti interkulturalnosti.⁴⁶

C) Uključenost manjina u javne medije

U 2003. godini Ured za komunikacije donio je Komunikacijski zakon za regulaciju elektroničkih komunikacijskih mreža, uključujući emitiranje, radio i televiziju. Zakon zahtijeva da mediji uzimaju u obzir različite interese osoba u različitim dijelovima Ujedinjenog Kraljevstva, od različitih etničkih zajednica u Velikoj Britaniji i osoba koje žive u ruralnim i urbanim sredinama (BBC, 2010). Osim toga, BBC, koji je javna televizija u zemlji i financira se kroz naknade za licencu koju plaćaju kućanstva u Velikoj Britaniji, među svojim ciljevima uključuje prikaz i odraz različitih zajednica, uključujući etničke i vjerske zajednice. BBC se obvezuje da će «program odražavati raznolikost Velike Britanije i istražiti etničke, kulturne, vjerske i nevjerske skupine, omogućujući široj zajednici da razumije njihove običaje, uvjerenja i zabrinutost» (BBC, 2010).

D) Poseban način oblačenja

Dopušta se Sikhima da nose turban umjesto sigurnosne kacige na gradilištu (Zakon o zapošljavanju iz 1989.) i oslobođeni su od nošenja kacige prilikom vožnje motocikla (Zakon o motociklističkim kacigama (vjersko oslobođenje iz 1976.). Postoje izuzeća za uniforme vozača autobusa koje su dopustile nošenje turbana i duge brade i uniforme. Policijske službe uključuju hidžab kao opciju od 2001. godine.⁴⁷

---

⁴⁶ <http://www.mipex.eu/united-kingdom>

⁴⁷ <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/police-muslims-wear-burka-uniform-8798237>

E) Dvostruko državljanstvo

Velika Britanija je dugo dozvoljavala građanima da imaju dvojno ili više državljanstva. Od onih koji su stekli britansko državljanstvo nije traženo da se odreknu bilo kojeg drugog državljanstva. Od britanskih državljanina koji su stekli državljanstvo druge države dopušteno je zadržavanje britanskog državljanstva (Home Office, 2010).

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Preko 26% kapitalnih sredstava lutrije dodijeljeno je prema raznolikosti projektima od 2000. godine. Ostali programi za financiranje etničkih organizacija i aktivnosti zahtijevaju da organizacije ispune određene kriterije, koje su obično vezane uz programe koji zadovoljavaju utvrđene kriterije vlade. Na primjer, u 2009. godini vlada je stvorila dvogodišnji program, pod nazivom *Fond za praćenje rasnih nejednakosti* koji osigurava potpore za kvalificirane organizacije čiji se program odnosi na promociju rasne jednakosti i naknade za nejednakost (Odjel za zajednice i lokalne samouprave, 2009). Kako bi se kvalificirali za financiranje, grupe moraju zadovoljiti određene kriterije i dostaviti programe koji zadovoljavaju ciljeve koje je postavila vlada. Postoji i program koji nije posebno namijenjen za etnokulturne grupe, nego za škole i lokalne vlasti koje se bave strategijama za rješavanje razlika između manjinskih i nemanjinskih učenika (Odjel za zajednice i lokalne samouprave, 2009).

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Školski sustav u Velikoj Britaniji, označen je kao pretežno jednojezični i unikulturalni. Iako dopunske škole postoje, one primaju minimalnu vladinu podršku (Creese i sur, 2006). Podrška za učenje engleskog jezika je na raspolaganju za učenike kojima je engleski drugi jezik (Odjel za djecu, škole i obitelji, 2007).

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

U Velikoj Britaniji prvi Zakon o rasi donesen je 1965. godine, ali tek je 1976. proširen na izravnu i neizravnu diskriminaciju. Vlada je predstavila novi zakon u Parlamentu koji se odnosi na jednakost. Predlaže mjere protiv diskriminacije kao i mjere političke akcije za rješavanje nejednakosti, uključujući i one koje se temelje na rasi i religiji. Namjera je zamijeniti devet

postojećih zakonskih propisa diskriminacije i više od 100 podzakonskih akata s jednim zakonom.⁴⁸

David Cameron, bivši premijer Ujedinjenog Kraljevstva i vođa Konzervativne stranke također je u svojim izjavama govorio o problemu multikulturalizma i kazao da je državni multikulturalizam razočarao, a Britanci bi trebali jačati nacionalni identitet kako bi se ljude spriječilo da skrenu na put ekstremizma. Cameron je u istoj izjavi nadodao da su Britanci dopustili slabljenje kolektivnog identiteta, a pod idejom multikulturalizma stvoren je veliki broj kultura koji žive razjedinjeno. Toleriranje odvojenih zajednica nije britanska vrijednost. U istom je govoru ukazao na važnost učenja engleskog jezika i vrijednosti dominantne kulture što dovodi do socijalne kohezije i participacije.⁴⁹

6.5. Francuska

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Članak 1. francuskog Ustava (1958.) kaže da je «Francuska nedjeljiva, sekularna, demokratska i socijalna republika. To će osigurati jednakost svih građana pred zakonom, bez obzira na podrijetlo, rasu ili religiju»⁵⁰ Francuska ne priznaje manjine, bilo da su one etničke, vjerske, jezične ili druge. Prema francuskom zakonu, svi građani imaju jednaka prava, a zakon ne namjerava odobriti posebna prava određenim grupama koje se definiraju kroz svoje zajednice, porijeklo, kulturu, vjerovanje, jezik ili nacionalnost. Manjinske skupine u svojim pregovorima s francuskim dužnosnicima slijede republikanski model tražeći delegaciju odgovornosti u pojedinim područjima, uz uvažavanje francuskog zakona i vrijednosti i uz pretpostavku francuskog kulturnog identiteta.⁵¹ U 2007. predsjednik Sarkozy je stvorio Ministarstvo za imigraciju, integraciju, nacionalni identitet i zajednički razvoj. Ministarstvo se bavi kontrolom imigracije (i posebno ilegalne migracije), potiče suradnju među migrantima i njihovim zemljama podrijetla, promiče francuski identitet i olakšava integraciju (Ministry of Immigration,

---

⁴⁸ Zakon o rasi: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Thatcherism-1979-90#ref978025>

⁴⁹ Govor Davida Camerona na Konferenciji o sigurnosti u Münchenu: <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-speech-at-munich-security-conference>

⁵⁰ Cijeli ustav dostupan na: http://www.servat.unibe.ch/icl/fr00000_.html

⁵¹ Sudjelovanje u pojedinim područjima vlasti je bitan element kojim se manjinske skupine uključuje u građansku participaciju i jedna je od odlika multikulturalnog društva. Vidi Kymlicka, 2002.

Integration, National Identity and Codevelopment).⁵² Integracija je prepoznata kao dvosmjerni proces koji uključuje migrante kao i društvo domaćina. Od imigranata se očekuje da se integriraju u postojeću francusku kulturu i društvo, a odgovornost je države i društva da im u tome pomogne. Postoje organizacije koje provode poslove vezane za imigraciju i integraciju. Većina od njih su sada centralizirane u Nacionalnoj agenciji za doček stranaca i migranata (ANAEM - *Agence Nationale de l'Accueil des Etrangers et des Migratie*).⁵³

B) Multikulturalizam u školskim programima

Iako školski program uključuje reference na priznavanje i poštivanje drugih kultura, smjernice ne uključuju multikulturalizam ili interkulturalizam, niti bilo kakve obrazovne politike koje posebno ciljaju na manjinske grupe. Načelo sekularizma igra važnu ulogu u francuskom obrazovnom sustavu (Agencija za obrazovanje, audiovizualnu djelatnost i kulturu, 2010).

C) Uključenost manjina u javne medije

Ne postoji odredba uključenosti manjinskih skupina u sadržaj medija.

D) Poseban način oblačenja

Kategorizacija na temelju identiteta nije dopuštena, a posebno se smatra neopravdanim različito postupanje na temelju rase ili podrijetla. To je potvrđeno u francuskoj sudskoj praksi koja ne priznaje takve skupine kao pravne kategorije, ni njihov poseban izričaj. Indija je 2008. godine izvršila pritisak na Francusku da preispita zabranu nošenja turbana, ali je predsjednik Sarkozy ponovio načela neutralnosti i sekularizma i naveo da se to odnosi na sve, uključujući Sikhe.⁵⁴

E) Dvostruko državljanstvo

Francuska je potpisala Konvenciju Vijeća Europe koja ograničava dvojno državljanstvo 1963. godine, ali u praksi Francuska dopušta dvojno državljanstvo od Prvog svjetskog rata (Bertossi i Hajjat, 2013).

---

⁵² Theorizing France's Ministry of Immigration: Borders, Populations and National Identity in Postcolonial Europe, <http://digilib.gmu.edu/xmlui/handle/1920/9849>

⁵³ Integration contract, http://travail-emploi.gouv.fr/IMG/pdf/cai_anglais.pdf

⁵⁴ <http://www.dw.com/en/five-years-into-ban-burqa-divide-widens-in-france/a-19177275>

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Nakon nereda u pariškim predgrađima 2006. stvorena je nova agencija - Agencija za socijalnu koheziju i jednake mogućnosti koja sada nadgleda mnoge programe putem drugih agencija. Ta agencija radi na promicanju socijalne kohezije, raznolikosti sudjelovanja građana, sprječavanju kriminala i antidiskriminacije (Escafré-Dublet, 2014). Agencija je financirala više od 32.000 projekata i ima program kojim udruge mogu pristupiti kako bi podržale njihove temeljne operacije. Također se pruža potpora organizacijama koje nude razne usluge integracije, uključujući jezične nastave i inicijative za zapošljavanje (Escafré-Dublet, 2014).

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Tamo gdje postoji dvojezična nastava, nastavnici imaju tendenciju da se usredotoče na poduku jednog od francuskih regionalnih jezika. Kurikulum potiče učenje stranih jezika, ali je uglavnom usmjeren prema studentima i prema onima koji pohađaju privatne škole, a kao rezultat toga manjinska djeca nisu primarni korisnici. Dakle, ne potiče se obrazovanje na manjinskim jezicima.⁵⁵

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

Ne postoje okolnosti pod kojima je dopušteno raditi razliku između pojedinaca na temelju rase ili nacionalnosti, stoga ni pozitivna diskriminacija ne dolazi u obzir. Francuski zakon zabranjuje prikupljanje podataka o rasi ili etničkom podrijetlu pa je teško provesti ili učinkovito pratiti potvrdno djelovanje politike.

Francuski teoretičari i političari su dugo inzistirali na političkim i socijalnim institucijama koje bi transformirale imigrante u Francuze, ne dopuštajući model etničkog pluralizma. U svom govoru prilikom otvaranja džamije u Lyonu 1992., Charles Pasqua pohvalio je napor za «umjerenim» Islamom koji bi bio kompatibilan s francuskom republikanskom tradicijom. Tom prilikom je izjavio: «Potrebno je da Islam u Francuskoj tretiramo kao francusko pitanje, a ne da nastavimo promatrati ga kao strano ili kao protezanje stranih problema u Francuskoj... Nije više dovoljno govoriti o Islamu u Francuskoj. Mora postojati francuski islam. Francuska republika je spremna

---

⁵⁵ Migrant Integration Policy Index: <http://www.mipex.eu/france>

za to.»⁵⁶ U Francuskoj je 2004. godine zabranjeno nošenje marame na glavi i drugih vjerskih simbola u školama.⁵⁷ U 2010. godini Francuska nacionalna skupština usvojila je zakon kojim se u javnom prostoru zabranjuje nošenje islamskih pokrivala lica i tijela - burka i nikaba, usprkos rezervama pravnih stručnjaka i nelagodi među muslimanskim stanovništvom u Francuskoj. Nakon njegova stupanja na snagu, žena koja se pojavi s burkom ili nikabom u javnosti bit će po zakonu kažnjena sa 150 eura.⁵⁸ Osim toga, zakon također predlaže da potpuno prikrivene žene dobiju tečaj «francuskog državljanstva» kako bi ih se «informiralo ili podsjetilo na vrijednosti francuske republike».⁵⁹ Iako je zabrana dobila međustranačku podršku, neki su tvrdili da krši francuske građanske slobode. Conseil d'Etat, francusko najviše upravno tijelo, bilo je protiv zakona jer zakon nije imao «pravni temelj» za cjelokupnu nacionalnu zabranu nošenja vela. Zakon je pažljivo sročćen kako bi izbjegao takve probleme, stoga se zove *Zabrana prekrivanja lica u javnom prostoru*, a ne spominje riječi «žena» ili «veo». Budući da je Francuska sekularno društvo, isto tako nema spominjanja riječi «musliman», niti «islam».⁶⁰

Europski sud za ljudska prava je potvrdio u srpnju 2014. zabranu nošenja burke na javnim površinama što je usvojeno zakonom 2010. u Francuskoj, ocijenivši da on ne krši slobodu vjere.⁶¹ Vidljivost useljenika, pogotovo iz sjeverne Afrike, bacila je novo svjetlo na teškoće integracije imigranata i upravljanja raznolikošću. Francuska je gledala na zadržavanje etničkog identiteta kao na prepreku za integraciju i nacionalnu solidarnost. Ipak, od sredine 1990-ih, diskriminacija je postala nova preokupacija vlasti i učenjaka. Razbijanje francuskog modela integracije koji je naglašavao francuski identitet iznad etničkih identiteta, novi termini su se pojavili kako bi pomogli identificirati ove zajednice, kao što su «druga generacija» ili «osoba rođena u Francuskoj od imigrantskih roditelja». Ovi termini su pomogli pružiti više informacija o opsegu diskriminacije i njenih mehanizama. Francuska u popisima evidentira «nacionalnost» kao kategoriju i razlikuje one koji su rođeni u Francuskoj, one koji su stekli francusko državljanstvo i

---

⁵⁶ Pitanje multikulturalizma – ranije azilanti sada izbjeglice, <http://sandzakpress.net/dosije-francuska-pitanje-multikulturalizma-ranije-azilanti-sada-izbjeglice>

⁵⁷ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/francuska-priprema-zakon-o-potpunoj-zabrani-nosenja-burki/487284.aspx>

⁵⁸ <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/francuska-skupstina-zabranila-burke-20100713>

⁵⁹ <http://www.france24.com/en/20100518-france-full-islamic-veil-burqa-niqab-ban-citizenship-courses-alliot-marie>

⁶⁰ <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1312016/Frances-Senate-bans-women-wearing-burka-public.html>

⁶¹ Pitanje pokrivanja nije riješeno unutar države i izazvalo je kritike, a samim time i tužbu na Europskom sudu za ljudska prava koja nije usvojena: <http://vijesti.hrt.hr/362883/nizozemska-izglasala-zabranu-nosenja-burke-na-nekim-javnim-mjestima>

one koji su stranci. Nakon popisa stanovništva iz 1990. godine, na temelju preporuka Visokog vijeća za integraciju i francuskog Nacionalnog instituta za statistiku i ekonomske studije Francuska je usvojila kategoriju «imigrant» definirano u kao «osoba rođena u inozemstvu sa stranim državljanstvom».

Francuske statistike o imigraciji najbolje se mogu shvatiti kroz tri kategorije: Francuzi po rođenju (to uključuje potomstvo francuskih državljana koji su rođeni u Francuskoj ili u inozemstvu); Francuzi sa stečenim državljanstvom (to uključuje osobe koje su stekle francusko državljanstvo udomaćivanjem nakon preseljenja); stranci (to uključuje pojedince u Francuskoj koji su rođeni u inozemstvu, kao i djecu, mlađe od 18 godina, koja su rođena u Francuskoj od imigrantskih roditelja, uključuje i svakog stranog roditelja pojedinca koji je rođen u Francuskoj i koji ne želi usvojiti francusko državljanstvo).⁶²

Francuska je bila na meti terorističkih napada pa se njihov uzrok tražio u zapostavljenosti određenih etničkih skupina, lošem socijalnom stanju pa i lošoj multikulturalnoj politici. Tako je nakon napada u Nici poljski ministar unutarnjih poslova, Marusz Blaszczyk rekao kako uzrok napada leži u multikulturalizmu i političkoj korektnosti. U vrijeme kada je poljski ministar dao ovu izjavu provedeno je istraživanje od strane Pew Research Centera koje je pokazalo da 24% Francuza smatra da je različitost Francusku učinila lošim mjestom, dok je 26% posto ispitanika kazalo da je različitost Francusku učinila boljim mjestom za život. Uz Španjolsku, istraživanje je pokazalo da Francuzi ipak imaju najbolje mišljenje o različitosti. Unatoč terorističkim napadima, istraživanje je pokazalo da Francuzi kao i Nijemci generalno nemaju negativno mišljenje o muslimanima niti ne gaje mržnju.⁶³

6.6. Belgija

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Belgija je savezna država s tri regije (Flandrija, Valonija i Bruxelles) i tri jezične zajednice (flamansku, francusku i njemačku). Savezna država je odgovorna za vanjske poslove, nacionalne

---

⁶² O pitanju dodjele državljanstva: <http://www.migrationpolicy.org/article/challenge-french-diversity>

⁶³ Istraživanje Pew Research Centera ispitivalo je odnos europskih građana prema muslimanima nakon terorističkih napada: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/07/16/what-france-thinks-of-multiculturalism-and-islam/?utm_term=.eb23918d230d

obranu, pravosuđe, financije, socijalnu sigurnost i neka pitanja koja se odnose na javno zdravlje; migracija je također savezna odgovornost. Regije su odgovorne za pitanja koja se odnose na gospodarstvo, okoliš, stanovanje i na tržište rada, a zajednice su odgovorne za kulturu, obrazovanje, jezik, i neka pitanja vezana za zdravlje i dobrobit. Politički okviri se razlikuju u flamanskoj, francuskoj i njemačkoj govornoj zajednici Belgije jer neke priznaju multikulturalizam (ili interkulturalizam) u potpunosti. Na primjer, Flamanski parlament donio je odluku u 1998. godini u kojoj je navedena «politika tri staze» s obzirom na etničke manjine; to uključuje i emancipacijsku politiku koja naglašava integraciju ciljnih skupina, politiku prijema te politiku olakšanja (Janssens i Lebon, 2008). Flamanska vlada je uvela interkulturalni plan politike za podršku i poticanje kulturne raznolikosti kroz «sudjelovanje, osoblje i programiranje». Od 2004. godine, «živjeti zajedno u različitosti» je prioritet flamanske vlade. U francuskoj govornoj zajednici Belgije, plan akcije Odjela za kontinuirano obrazovanje ocrtava različite mjere vezane za kulturne raznolikosti i interkulturalnosti (Janssens i Lebon, 2008). Na regionalnoj razini, Flandrija nastoji slijediti nizozemski multikulturalni model, a Valonija ima tendenciju prema francuskom republikanskom modelu; Bruxelles je u međuvremenu pokušao ugraditi elemente iz nekoliko pristupa. Valonija je usvojila interkulturalnu politiku, a Flandrija je imenovala ministara Civilne integracije u 2004. godini te je od 2000. godine uz potporu Savjetodavnog odbora sastavila Forum manjina koji se sastoji od predstavnika različitih etničkih udruga (Gsir i sur., 2005). Nema belgijskog modela integracije, uglavnom zbog odgovornosti za mnoga pitanja u vezi s integracijom useljenika (npr. obrazovanje, stanovanje, zdravlje, zapošljavanje) sve pada u ruke regija i zajednica. Ipak, na saveznoj razini vlada je izdala suglasnost politike u 2003. godini pod nazivom *Kreativna i solidarna Belgija* koja obvezuje vladu da istražuje ideju zajedničkog državljanstva s ciljem poboljšanja prijema migranata u Belgiji, poticanja autonomije došljaka, i rješavanja diskriminacije na radnom mjestu. U 2004. savezna vlada je stvorila Povjerenstvo za međukulturni dijalog koji je zadužen za poboljšanje socijalne kohezije u kontekstu kulturne raznolikosti; usmjeren je na građanstvo, jednakost spolova, načela za isporuku javnih usluga te ulogu religije u sekularnom društvu.⁶⁴

---

⁶⁴ https://www.international.gc.ca/cil-cai/country_insights-apercus_pays/ci-ic_be.aspx?lang=eng

B) Multikulturalizam u školskim programima

Multikulturalizam u kurikulumu se razlikuje u zajednicama odnosno regijama, a fokus je na interkulturalnosti. Flamanska zajednica stavlja važnost na interkulturalno obrazovanje koje naglašava sposobnosti učenika da se bave drugim kulturama na uljudan način kao i da prepoznaju i cijene raznolikost. Francuska zajednica je unaprijedila svoje obrazovne politike koje imaju za cilj poticanje međukulturalnog dijaloga. Ona preporučuje interkulturalnu pedagogiju koja uzima u obzir multikulturalnost i različite kulturne korijene učenika. Njemačka zajednica pod pokroviteljstvom je interkulturalnog dijaloga u kojoj učenici upoznaju povijest i živote svojih kolega koji su rođeni u inozemstvu.⁶⁵

C) Uključenost manjina u javne medije

Pristup raznolikom sadržaju je trenutni cilj flamanske medijske politike. Zakon o flamanskoj javnoj radioteleviziji iz 2009. pokazuje da program javne televizije «mora doprinijeti daljnjem razvoju identiteta i raznolikosti flamanske kulture i demokratskog i tolerantnog društva».⁶⁶ Smjernice za emitiranje u francuskoj zajednici obvezuju javnu televiziju na osiguravanje kvalitete i raznolikosti programa i na osiguravanje velikog dijela publike zadovoljavajući potrebe socijalno-kulturnih manjina. Odredbe koje se odnose na emitiranje u njemačkoj zajednici su više protekcionističke s naglaskom na promociji njemačkog jezika, nego na etničku ili neku drugu zastupljenost.⁶⁷

D) Poseban način oblačenja

Od 1974. godine, islam je priznat kao religija u Belgiji i dobiva državne subvencije. Mnogo je rasprava vezanih uz nošenje hidžaba, burki i nikaba.⁶⁸ Francuska zajednica zabranila je nošenje svih marama, a flamanska zajednica je zabranila nikabu. Belgijski parlament je također izdao zabranu nošenja marama u školama i javnim ustanovama i 2004. godine kazao da će razmotriti zabranu nošenja vidljivih vjerskih simbola javnih službenika. U 2009. godini, žena koja nosi hidžab je izabrana u belgijski parlamentu što je ponovno izazvalo raspravu o nošenju vjerskih

---

⁶⁵ Migrant Integration Policy Indeks: <http://www.mipex.eu/belgium>

⁶⁶ <http://www.newmedia-law.com/news/the-essential-guide-to-belgian-media-law/>

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Hidžab, burka i nikab su dijelovi ženske muslimanske nošenje. Hidžab je marama koja pokriva glavu pri čemu je lice otkriveno. Burka je nošnja koja pokriva cijelo tijelo i uključuje veo koji pokriva cijelo lice uključujući i oči. Nikab je nošnja koja pokriva cijelo tijelo i lice, ali su oči vidljive, <http://www.bbc.co.uk/newsround/24118241>.

simbola u javnosti.⁶⁹ Tu su i neki dokazi da su sikhski turbani zabranjeni u nekim školama. Početkom 2010. godine, Parlament je raspravljao o nacionalnoj zabrani nošenja pokrivanja za lice, kao što su nikab ili burke.⁷⁰

E) Dvostruko državljanstvo

Belgija je omogućila stranim državljanima koji se naturaliziraju da zadrže svoje ranije državljanstvo. Sve do 2007. godine Belgija nije dopuštala vlastitim građanima da zadrže svoje belgijsko državljanstvo, ako su izabrali državljanstvo u drugoj zemlji. Nakon 28. travnja 2008. godine, dvojno državljanstvo je priznato u svim slučajevima (Ministarstvo vanjskih poslova, vanjske trgovine i razvoja, 2010).

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Savezni Fond za migrantsku politiku nastao je 1991. godine i pruža potporu projektima vladinih agencija i nevladinih organizacija čiji projekti ciljaju na one rođene u inozemstvu, žene i pridošlice (Ministarstvo za integracije, 2010). Ovaj fond uključuje podršku za programe usmjerene na suzbijanje diskriminacije i povećanje interkulturalnog dijaloga. Od 2000. godine flamanska vlada je podržala savjetodavni odbor koji se naziva *Forum manjina*, a sastoji se od predstavnika romskih udruga u regiji. Osim toga, u okviru *Akcijskog plana o integraciji* flamanske vlade 10% svih subvencija se dodjeljuje za projekte koji imaju interkulturalizam kao središnju temu. Ukupno se 2 milijuna dolara izdvaja svake godine za tu svrhu. Počevši od 2006. godine, flamanska vlada obvezala je 5 milijuna dolara godišnje za projekte koji jačaju integraciju i upravljanje raznolikosti; etničke organizacije su među primateljima (Ministarstvo za integraciju, 2010). U 2008. flamanska vlada pokrenula je *Participation Decree*, politiku usmjerenu na olakšavanje pristupa kulturi, a etničke manjine su među ciljanim skupinama. Uredba osigurava subvencije za projekte koji potiču sudjelovanje u kulturi i umjetnosti, kao i potpore za velike kulturne manifestacije.⁷¹

---

⁶⁹ <https://www.thenewfederalist.eu/The-Burka-and-Nikab-Soon-Banned-in-Belgium>

⁷⁰ <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/belgium-passes-europes-first-ban-on-wearing-burka-in-public-1959626.html>

⁷¹ <http://www.culturalpolicies.net/web/belgium.php?aid=52>

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

U nedavnom izvješću o kulturnim politikama u Belgiji napominje se važnost jezika u zemlji. Osim tri službena jezika, i mnogi drugi se jezici koriste. Belgijske zajednice imaju odgovornost za obrazovanje, a svaka zajednica slijedi nešto drugačiji pristup. Instrukcije iz manjinskog jezika za imigrante dostupne su u Flandriji od 1981. godine. U flamanskoj zajednici nizozemski je službeni jezik obrazovanja, dok drugi jezici nisu službeno priznati.⁷² Pomoćna sredstva namijenjena su za učenje jezika govornih migranata; to dijelom omogućuje Ministarstvo obrazovanja i obuke gdje se stavlja naglasak na jednake mogućnosti za sve, koji uključuje zasebnu ciljanu politiku odnosno one kojima nizozemski nije materinji jezik. U francuskoj zajednici ugovori o partnerstvu potpisani su s Grčkom, Italijom, Marokom, Portugalom, Turskom, Rumunjskom i Španjolskom (zemlje iz kojih potječe većina migranata na tom području). Oni omogućuju školama koristi od prisutnosti barem jednog učitelja iz partnerskih zemalja. Ovi nastavnici mogu osigurati tečajeve materinskog jezika i kulturne upute. Do tri puta tjedno se može odvojiti za nastavu jezika, ako postoji barem deset učenika kojima je francuski drugi jezik.⁷³ U njemačkoj zajednici dodatni učitelji se usmjeravaju na imigrantsku i manjinsku djecu, kako bi im se pomoglo u učenju njemačkog jezika, a nije jasno da li ta podrška uključuje poduku materinskog jezika.⁷⁴

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

Savezni Zakon o rasnoj jednakosti zabranjuje diskriminaciju na nekoliko osnova, uključujući prema rasi i nacionalnosti. Belgija ima Centar za jednake mogućnosti i suprotstavljanje rasizmu, koja je autonomna javna agencija koja je osnovao parlament u 1993. godini. On je usredotočena na borbu protiv rasizma i diskriminacije, politiku integracije, prava imigranata i ljudska prava.⁷⁵ Posebno se u flamanskoj zajednici daje posebna mogućnost pri zapošljavanju manjinskim skupinama.⁷⁶

---

⁷² <http://www.rethinkingbelgium.eu/rebel-initiative-files/events/sixth-public-event-languages-school-curriculum-and-school-registration-admission-policies/Mettewie-Housen.pdf>

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Migrant Integration Policy Indeks: <http://www.mipex.eu/belgium>

⁷⁵ <http://www.equineteurope.org/-Strategic-Plans-Annual-reports->

⁷⁶ <http://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1596&context=gjicl>

6.7. Nizozemska

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Od 1998. novi doseljenici obvezni su pohađati tečaj integracije. Od 2003. godine naturalizacija je uvjetovana polaganjem civilnog ispita. U 2007. godini Novi civilni zakon o integraciji proširio je obvezne programe integracije za sve strance izvan Europske unije. Nakon ubojstva Pima Fortuyna 2002., sugeriraju se asimilacijske politike.⁷⁷ U razdoblju između 1994. i 2002. godine nastao je pokret koji se udaljava od multikulturalne politike. Dok integracijske politike zadržavaju neke od utjecaja multikulturalizma, posebice na lokalnoj razini, ne postoji izričita potvrda multikulturalizma niti bilo kakvo odvojeno ministarstvo ili agencija za provedbu takve politike.⁷⁸ Iako postoje neka etnička savjetodavna tijela, ona nisu toliko utjecajna kao u prošlosti.

B) Multikulturalizam u školskim programima

U obrazovnom kurikulumu nema posebnog mjesta za multikulturalizam. Multikulturalizam je i dalje uključen u nekim etnički raznolikim školama, ali je općenito fokus kurikuluma na integraciji, a ne na multikulturalizmu. Naglasak je stavljen na usvajanje nizozemskog jezika i programa koji će olakšati integraciju djece imigranata.⁷⁹

C) Uključenost manjina u javne medije

Tvrtka MTNL (Multikulturalna Televizija u Nizozemskoj) proizvodi televizijski program za četiri najveće manjinske skupine u zemlji kao i radio stanica *FunX* čija su ciljana publika urbani mladi etničkih manjina. Ipak, još uvijek postoji udaljavanje od multikulturalizma u nizozemskoj medijskoj politici. Vlada je obustavila prethodnu politiku koja je zagovarala da se određeni udio vremena emitiranja treba usredotočiti na multikulturalnost.⁸⁰ U 2006. godini Nizozemska je prestala dodjeljivati vrijeme emitiranja prema manjinskim etničkim grupama. U 2008. godini programi usmjereni etničkim grupama na javnoj televiziji su emitirani na nizozemskom jeziku, kako bi pokušali doći do svih nacionalnih manjina u cjelini.⁸¹

---

⁷⁷ *Policymaking related to immigration and integration. The Dutch Case:*

<http://www.mighealth.net/nl/images/8/8c/Brus.pdf>

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Migrant Integration Policy Index: <http://www.mipex.eu/netherlands>

⁸⁰ http://ejc.net/media_landscapes/the-netherlands

⁸¹ Ibid.

D) Poseban način oblačenja

Pravila se koja se odnose na odore obično postavlja škola, poslodavci i druge privatne institucije i općenito su dopuštena vjerska pokrivala za glavu, iako su neke škole zabranile nikab, navodeći zabrinutost za sigurnost. Prijedlog za zabranu nošenja burke u javnosti donio je nizozemski parlament u 2005. godini, a ministar za imigraciju i integraciju objavio je 2006. godine da će vlada uvesti zakone koji će zabraniti pokrivanje nečijeg lica u javnosti. Bilo je promjena u vladajućoj koaliciji, ali takva zabrana još nije prošla.⁸²

E) Dvostruko državljanstvo

Dvojno državljanstvo zakonski nije dozvoljeno.⁸³

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Tijekom 1980-ih i 1990-ih, nizozemske najveće etničke manjinske skupine primale su državno financiranje, kako bi osnovali savjetodavna tijela. Ministarstva su dužna razmotriti savjete ovih etničkih savjetodavnih tijela. Dok ove organizacije i dalje postoje, manje su utjecajne.

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Nastava materinjeg jezika u obrazovanju je počela nestajati u 1994. s pomakom od politike manjine u integracijsku politiku, tj. počinje se smatrati problematičnom za integraciju. Prema napucima međunarodnih organizacija, trebalo bi se osigurati više prostora u obrazovanju za interkulturalno učenje.⁸⁴

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

U 1994. godini donesen je Zakon o jednakom postupanju koji uključuje odredbe o stvaranju ravnopravnosti. Komisija o jednakom postupanju ima ovlasti da ispita navode o diskriminaciji pri zapošljavanju i na radnom mjestu.⁸⁵ U svom izvješću izražava nedostatak inicijativa pod pokroviteljstvom Vlade za poticanje privatnih poslodavca da usvoje kodekse dobrog ponašanja.

---

⁸² <http://www.bbc.com/news/world-europe-13038095>

⁸³ <https://www.government.nl/topics/dutch-nationality/contents/becoming-a-dutch-national>

⁸⁴ Migrant Integration Policy Index: <http://www.mipex.eu/netherlands>

⁸⁵ Zakon o jednakom postupanju: <https://mensenrechten.nl/sites/default/files/2013-05-08.Legislation%20Equal%20Treatment.pdf>

6.8. Danska

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Ustav ne sadrži ništa što se odnosi izravno na kulturu ili kulturna prava. Iako je vlada uvela Zakon o integraciji u 1999. godini (koji je izmijenjen u 2003. i ponovo u 2005.), zakon je prvenstveno usmjeren na osiguravanje usvajanja danskih vrijednosti i kulture, zaposlenja i samodostatnosti u najkraćem mogućem roku. Nema spominjanja multikulturalnosti. Zakon je izričito usmjeren na imigrante s manjinskom pozadinom s obzirom na to da se ne odnosi na došljake podrijetlom iz nordijskih zemalja ili zemalja unutar Europske zajednice.⁸⁶ Postoji Ministarstvo izbjeglica, imigracije i integracijskih poslova, a njegovo djelovanje odnosi se prvenstveno na integraciju na tržištu rada, učenje danskog, prevladavanje getoizacije i poboljšanje obrazovnih ishoda etnička manjina mladih. Danci vjeruju da je teško postići jednakost bez iste kulture i kroz nediferencirana političkih prava, čak danska riječ *lighed* istovremeno znači kulturna sličnost i politička jednakost. U Danskoj je zastupljeno mišljenje da je sličnost nužan uvjet za jednakost i ne može se u tom konceptualnom okviru biti kulturno različit i politički jednak. Integracijski akt iz 2005. godine postavlja usvajanje danskih vrijednosti imigranata kao ključni cilj politike integracije (Usklađivanje Zakona o integraciji stranaca u Danskoj, 2005).

B) Multikulturalizam u školskim programima

U danskom programu obrazovanja naglasak se stavlja na podučavanje danskih vrijednosti, a integracijski napori u školama uglavnom su usmjereni na asimilaciju.⁸⁷ Dansko Ministarstvo prosvjete postavlja nacionalne standarde nastave i određuje obvezne predmete. To su kršćanske studije, koje se moraju uzeti kroz cijelu osnovu i srednju školu (Dansko Ministarstvo prosvjete, 2008). Posebne reference na multikulturalizam nije moguće pronaći i nema spomena o širim religijskim studijskim programima ili instrukcijama na stranom jeziku. Konvencija UN - a o rasnoj diskriminaciji 2006. navela je da nastavni plan i program Danske ne uključuje dovoljno usredotočenosti na kulturu etničkih manjina i preporučuje da se poduzmu koraci kako bi se kulturna raznolikost zemlje bolje odražavala u školama i prosvjetnoj politici zemlje.

---

⁸⁶ https://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/105C4108-2914-4BCB-B5CE-5023B5EF62F7/0/act_on_integration_2005.pdf

⁸⁷ Migrant Integration Policy Index: <http://www.mipex.eu/denmark>

Međunarodne organizacije su izdale preporuku Danskoj da u školski sustav uvede podučavanje o važnostima raznolikog društva i drugih kultura.⁸⁸

C) Uključenost manjina u javne medije

Iako su neke vijesti i radio programi bili proizvedeni na manjinskim jezicima prije imigracijske reforme iz 2001., oni su sada smanjeni ili ukinuti. Smanjenje državnih subvencija za lokalne radio emisije teško je pogodio etničke radio postaje.⁸⁹ U zakonodavstvu se ne spominju nikakve obveze za predstavljanje i odražavanje danske kulturne raznolikosti u medijima, iako postoje odredbe koje se odnose na proizvodnju «mnogostrukosti» programa.

D) Poseban način oblačenja

Poslodavci su slobodni odrediti politiku vezanu za odjeću zaposlenika, tako dugo dok se oni primjenjuju jednako na sve djelatnike.⁹⁰ Slično tome, jedinstvena politika danskog domobranstva, dobrovoljnog vojnog korpusa ne dopušta marame. U 2008. godini, Vlada zabranjuje vjerske simbole u sudnicama, a zakon je donesen 2009. godine. Zabrana se odnosi na raspela, turbane, židovske kape i hidžab.⁹¹ Ovome je uslijedila rasprava iz 2008. godine o nošenju marama u parlamentu, gdje je utvrđeno da je marama dopuštena tako dugo dok se članovi mogu prepoznati.

E) Dvostruko državljanstvo

Višestruka državljanstva nisu dopuštena. Državljanstvo se temelji na načelu *ius sanguinis* (etničko podrijetlo), a kriteriji za stjecanje državljanstva su stroži u posljednjih nekoliko godina.⁹²

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Nema značajnih dokaza o financiranju etničkih organizacija. U 2002. godini danska vlada je zaustavila pružanje financijske pomoći brojnim etničkim manjinama i antirasističkim

---

⁸⁸ <http://www.mipex.eu/denmark>

⁸⁹ <http://www.humanityinaction.org/knowledgebase/324-an-american-swedish-and-new-danish-perspective-on-the-ethnic-minority-discourse-in-danish-media>

⁹⁰ <http://cphpost.dk/general/bringing-jobseekers-and-employers-together-with-a-smile.html>

⁹¹ Zabrane su se odnosele na sve vjerske simbole, time je Danska provodila politiku sekularnog i neutralnog prostora: <http://cphpost.dk/news/danish-region-closing-in-on-banning-religious-symbols.html>

⁹² Zakon o državljanstvu: <http://www.culture.gouv.fr/entree/libre/Laurette/country/denmarktxt.html>

organizacijama. Zakonom o integraciji iz 1999. godine osnovano je Vijeće za nacionalne manjine, čiji je zadatak pružanje savjeta ministru za izbjeglice, imigraciju i integracijske poslove o pitanjima vezanim za imigrante i izbjeglice.⁹³ Akcijski plan za poticanje jednakog postupanja iz 2004. godine nije omogućio izvore financiranja prema mjerama protiv diskriminacije.

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Direktnog financiranja dvojezičnog obrazovanja nema. Vrlo ograničeno i uglavnom se koristi kao pedagoško sredstvo za olakšavanje učenja danskog jezika. Danski je pristup prema materinjem jeziku kritizirao je i UN sukladno svojoj *Konvenciji o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije* jer Danska svojim pristupom razlikuje djecu europskog porijekla i sve ostale djece, a taj položaj UN smatra diskriminatornim.⁹⁴

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

Zakon o etnički jednakom postupanju je donesen 2003. godine. te zabranjuje diskriminaciju na osnovi rase ili etničke pripadnosti. Unatoč naglasku na brzom osiguravanju imigranata na tržište rada, nema dokaza o bilo kakvim dodatnim mjerama pozitivne akcije.⁹⁵

Danska Kraljica Margareta II. u listopadu prošle godine izjavila je kako Danska nije multikulturalna zemlja, nego samo trenutno u Danskoj živi više ljudi s različitim korijenima, pozadinom i religijom, nego prije 30 godina. Također, naglasila je da je ona obvezana luteranskoj vjeri, ali da zastupa sve građane Danske.⁹⁶

6.9. Mađarska

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

U mađarskim zakonima i ustavu se ne spominje multikulturalnost ili interkulturalnost, no jamče se prava nacionalnim manjinama. Status nacionalne manjine imaju one grupe koje žive na mađarskom teritoriju najmanje jedno stoljeće, brojčano su dovoljno velike da tvore skupinu u

---

⁹³ Zakon o integraciji: https://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/2A42ECC8-1CF5-4A8A-89AC-8D3D75EF3E17/0/aliens_consolidation_act_863_250613.pdf

⁹⁴ <http://www.mipex.eu/denmark>

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ <https://www.thelocal.dk/20161004/queen-margrethe-denmark-not-a-multicultural-country>

društvu, čiji su članovi mađarski državljani, koje se po kulturi razlikuju od dominantne i imaju osjećaj pripadnosti nekoj manjinskoj grupi. Te manjine su: Bugari, Romi, Grci, Hrvati, Rumunji, Poljaci, Nijemci, Armenci, Srbi, Slovaci, Slovenci i Ukrajinci.⁹⁷ U mađarskom ustavu stoji kako su nacionalne manjine konstitutivni element mađarskog društva te im je samim time zagaranirano pravo na kolektivnu participaciju u javnom diskursu, njegovanje vlastite kulture i jezika.⁹⁸ U ustavu također stoji da mađarska vlada imenuje parlamentarnog povjerenika koji je odgovoran za zaštitu prava nacionalnih i etničkih manjina, a Ombudsman za nacionalne manjine ima dužnost zastupati mišljenja manjina, istraživati potencijalno kršenje njihovih prava i osigurati mjere za njihovu zaštitu.⁹⁹ U 1993. godini parlament je donio Zakon o pravima nacionalnih i etničkih manjina kojim se uređuje grupno ili individualno pravo manjina na samoupravljanje odnosno korištenje vlastitog jezika, obrazovanje i njegovanje svoje kulture (Ministry of Foreign Affairs Budapest, 2000). Dakle, prava nacionalnih manjina se priznaju u ustavu i zakonima Mađarske, ali se useljenicima i drugim kulturnim manjinama one ne priznaju.

B) Multikulturalizam u školskim programima

U mađarskom školskom sustavu službeno ne postoji interkulturalno ili multikulturalno obrazovanje, ali od 2004. godine u školama se polaznike obrazuje o poštovanju drugih kultura, njihovoj važnosti, obilježjima, geografskoj zastupljenosti, religiji i običajima.¹⁰⁰ Napravljen je korak u obrazovanju učitelja pa su na sveučilištu uvedena dva diplomatska smjera – diplomski studij za interkulturalnu edukaciju i diplomski studij za inkluzivnu edukaciju.¹⁰¹

C) Uključenost manjina u javne medije

Zakon o nacionalnim i etničkim manjinama obvezuje javnu televiziju i radio da stvara i emitira sadržaj koji je namijenjen nacionalnim manjinama, a kroz rad mediji moraju poticati pluralizam i prikazivati različitost mađarskog društva te ne smiju uvrijediti niti jednu manjinu (Toth, 2011). Također, autor Toth (2011) u svojoj analizi mađarskih medija naglašava da javni i komercijalni mediji moraju omogućiti sadržaj koji je na jezicima manjina ili ima prijevod. Komercijalni

---

⁹⁷ Ministarstvo vanjskih poslova u Budimpešti: <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/9F2D180E-538E-4363-AA5E-3D103B522E3B/0/etniang.pdf>

⁹⁸ Mađarski ustav: https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2011.pdf

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ European Parliament, Intercultural Education in Schools: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2008/405392/IPOL-CULT_ET\(2008\)405392_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2008/405392/IPOL-CULT_ET(2008)405392_EN.pdf)

¹⁰¹ Ibid.

mediji, kao i javni, moraju poštovati strukturu mađarskog društva i njihov program mora odražavati različitost Mađarske.

D) Poseban način oblačenja

Nema posebnih zakona koji reguliraju način oblačenja u Mađarskoj.

E) Dvostruko državljanstvo

Mađarska od 2004. godine daje mogućnost dvojnog državljanstva što je pokazatelj da nije restriktivna zemlja po pitanju politike građanstva. Do uvođenja dvostrukog državljanstva, mađarska je imala viziju građanstva kao jedne etničke zajednice, ali utjecajem socijaldemokrata i liberala uvela je fleksibilniju politiku prema useljenicima i iseljenicima (Ravlić, 2013).

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Iz proračuna se izdvajaju sredstva za financiranje programa za nacionalne manjine u javnim medijima te za manjinske organizacije. Također, iz lokalnog proračuna se izdvajaju sredstva za kulturne događaje, medije i programe. Postoji i Javni fond za nacionalne i etničke manjine iz kojeg se financiraju programi kojima je cilj očuvanje identiteta i kulture manjina. U godini za financiranje ovog područja izdvaja se preko 803 milijuna mađarskih kruna (6 milijuna dolara).¹⁰²

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Mađarske manjine su autohtone nacionalne manjine, stoga je mađarski jezik dominantan, ali se iz ministarstva unutarnjih poslova financiraju programi učenja jezika nacionalnih manjina. Dvojezično obrazovanje nije karakteristično, ali se održavaju posebni nastavni programi i posebne škole za Rome.¹⁰³

---

¹⁰² Ministry of Foreign Affairs Budapest: <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/9F2D180E-538E-4363-AA5E-3D103B522E3B/0/etniang.pdf>

¹⁰³ Ibid.

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

Većina nacionalnih manjina nije ugrožena jer je sličnog statusa kao i mađarska većina. Lošeg socijalnog statusa su Romi pa su provođene politike prednosti pri zapošljavanju, no nisu imale značajnijeg utjecaja.¹⁰⁴

Mađarska politika prema manjinama je većinom usmjerena na autohtone nacionalne manjine, ali ne i na ostale useljenike ili kulturne skupine, iako su brojčano relevantni. Primjer takve manjine su Kinezi kojih je u Mađarskoj trenutno oko 20 000. Njihov broj ih stavlja na mjesto treće po redu najveće manjinske skupine u Mađarskoj. Oni se najčešće grupiraju i funkcioniraju kao zajednica, njeguju vlastiti jezik ne usvajajući mađarski (Nyiri, 2002). K tome, organizacije Kineza i njihova društvena uključenost nisu na visokoj razini. Mađari imaju «zatvoren» stav prema manjinskim skupinama što se reflektira i u politici pa Kinezi, iako su velika skupina, ne ostvaruju posebna prava. No, Mađarska i Kina dugi niz godina imaju dobre trgovinske odnose pa su zbog činjenice da je kineska manjina u mađarskom društvu relevantna, sklopili *Sporazum o kulturnoj, znanstvenoj i obrazovnoj suradnji* (Kasznar, 2016). Ta suradnja se primjećuje u broju otvorenih kineskih instituta, studija kineskog jezika na sveučilištima i otvorenosti za poslove karakteristične za kinesku kulturu (medicina, trgovine, restorani).

Iako pripada autohtonoj nacionalnoj manjini, romska zajednica se nalazi u najlošijem položaju u mađarskom društvu. Kao što je navedeno u točkama A i F, njihova prava su unesena u samo zakonodavstvo te se ulažu financijska sredstva za njihovu integraciju i obrazovanje, ali unatoč tome veliki broj Roma je neobrazovan, nezaposlen i u lošem socijalnom položaju. U mađarskom društvu vladaju stereotipi o Romima kao «lijenima, nepouzdanima i opasnim», a najčešći argument zašto je to tako su romski običaji (Field, 2011). Romi su ekonomski i fizički segregirani, ne povezuju se familijarno s drugom kulturom, idu u posebne škole koje se u društvu nazivaju «ciganske», a takav život ih ne stavlja u ravnopravan položaj s ostatkom stanovništva niti imaju jednake šanse (Field, 2011). Kako bi se poboljšao status romske zajednice, mađarska nevladina organizacija za zaštitu ljudskih prava (*American House Foundation* u suradnji s Crvenim križem) predlaže jače afirmativne akcije poput jačanja antidiskriminacijskih zakona, poticanje zapošljavanja u javnom sektoru, integraciju romskih učenika u javne škole, uvođenje

---

¹⁰⁴ <http://budapesttimes.hu/2011/02/22/hungarys-roma-the-case-for-affirmative-action/>

romske kulture u interkulturalni kurikulum, poticanje na društvenu participaciju i povećano financiranje romskih projekata.¹⁰⁵

Mađarsko društvo je većinom homogeno i zatvoreno prema drugim kulturama i zato nije poželjno mjesto za život mnogim migrantima (Kasznar, 2016). Takav stav je moguće uočiti u izjavama najznačajnijeg političkog aktera, Viktora Orbána. U jednom intervjuu je kazao da «multikulturalizam znači suživot islama, azijskih religija i kršćanstva, a Mađari će učiniti sve da poštede svoju zemlju toga. Nekršćanski investitori, umjetnici, znanstvenici su dobrodošli u Mađarsku, ali se Mađari s njima ne žele masovno miješati».¹⁰⁶ Pola godine kasnije, u intervjuu za španjolsku televiziju Orbán je dao izjavu sličnu onoj njemačke kancelarka Merkel u kojoj tvrdi da politike multikulturalizma ugrožavaju europske vrijednosti, stvaraju se paralelna društva koja su prijetnja europskom načinu življenja.¹⁰⁷ Premijer je ove izjave iznosio uslijed migrantske krize kada se Mađarska počela osjećati ugroženom pa je svoje granice strože nadzirala, okrenula se od ideja prihvata migranata u Europsku uniju, a migrante koji su prešli granicu slala u ostale zemlje Unije. U Bruxellesu je pak u to vrijeme izjavio da je «Mađar po prirodi politički nekorektan» što je rekao u kontekstu objašnjavanja da je Mađarska homogena i da nikad nije bila multikulturalna i da to neće postati.¹⁰⁸

6.10. Estonija

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Estonske manjinske skupine su većinom autohtone nacionalne manjine pa se svi zakoni odnose na njih, ali i na skupine koje se ne definiraju tako. Te nacionalne manjine su Rusi, Ukrajinci, Bjelorusi, Finci, Latvijci, Nijemci, Poljaci, Armenci i Šveđani. Pod ostale manjinske skupine spadaju afrički useljenici, Kinezi i imigranti.¹⁰⁹ Zakon o kulturnoj autonomiji iz 1925. godine

---

¹⁰⁵ Prijedlozi afirmativnih akcija: <http://budapesttimes.hu/2011/02/22/hungarys-roma-the-case-for-affirmative-action/>

¹⁰⁶ Intervju s Viktorom Orbanom: <http://www.reuters.com/article/us-hungary-orban-idUSKBN0OJOT920150603>

¹⁰⁷ <https://sputniknews.com/europe/201510241029047064-orban-hungary-multiculturalism/>

¹⁰⁸ <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/annabel-tremlett/hungary%27s-future-antiimmigration-antimulticulturalism-and-antiro>

¹⁰⁹ Podaci o sastavu estonskog društva prema zadnjem popisu stanovništva: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=PC0428&ti=POPULATION+BY+ETHNIC+NATIONALITY%2C+SEX+AND+PLACE+OF+RESIDENCE%2C+31+DECEMBER+2011&path=../I_Databas/Population_census/PHC2011/01Demographic_and_ethno_cultural_characteristics/04Ethnic_nationality_Languages_Dialects/&lang=1

daje ovlasti bilo kojoj etničkoj skupini s više od tri tisuće članova, kao što su Nijemci, Rusi i Šveđani, da stvore zaseban pravni identitet odnosno daje im pravo na samoupravu. U to vrijeme neteritorijalna manjina Nijemaca iz Estonije je sukladno ovom zakonu osnovala vlastito kulturno vijeće.¹¹⁰ Najveća i najznačajnija manjina su Rusi te je zbog problema s tom manjinom 1993. godine došlo do usvajanja Zakona o kulturnoj autonomiji nacionalnih manjina. Taj zakon, zajedno s određenim ustavnim odredbama i Zakonom o estonskom jeziku stvara visok stupanj kulturne autonomije manjina.¹¹¹ U Ustavu se eksplicitno ne spominje multikulturalizam, ali se definiraju neke vrste prava manjina i javnih poslova, pa primjerice u članku 51. stoji da «u mjestima gdje najmanje polovica stalnih stanovnika pripada manjini, svatko ima pravo dobiti odgovore iz vladinih agencija, lokalnih vlasti i njihovih dužnosnika na jeziku manjine. Jezik manjine se može koristiti u tijelima vlasti, na sudovima i u istražnim postupcima».¹¹²

B) Multikulturalizam u školskim programima

Na Estonskom Edukacijskom Forumu 1997. godine održan je panel posvećen obrazovanju na neestonskim jezicima. Tada su prvi put bili korišteni pojmovi «integracija», «multikulturalno obrazovanje» i «multikulturalno društvo» u kontekstu obrazovanja na jezicima manjinskih skupina.¹¹³ U estonskom kurikulumu upućuje se na važnost različitih kultura i pluralnog društva, pa je središnji cilj multikulturalnog obrazovanja učenje mladih ljudi toleranciji i socijalnom skladu, a učenici trebaju steći vještine za uspješno sudjelovanje u građanskom društvu. Dakle, ključnu ulogu u procesu integracije igra obrazovno okruženje bez rasne segregacije te uzajamno upoznavanje kultura.¹¹⁴ Savjetodavni odbor Europe je na *Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina* uputio na problem kulturne raznolikosti u estonskom obrazovanju uz preporuku da «bi daljnji napor trebali osigurati da se odgovarajući multikulturalni elementi uključe u školske programe kroz učenje manjinskih jezika. Savjetodavni odbor je također preporučio Estoniji da «dalje razvija dvosmjerni kontakt između djece pripadnika većine i djece

---

¹¹⁰ <http://www.upm.ro/ldmd/LDMD-02/Pol/Pol%2002%2028.pdf>

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Estonski ustav: https://www.constituteproject.org/constitution/Estonia_2003.pdf

¹¹³ https://books.google.hr/books?id=sda4AQAAQBAJ&pg=PA80&lpg=PA80&dq=estonia+multiculturalism+school+integration&source=bl&ots=1t2zRqpEcv&sig=Q03fJ3NTTnjssW9HsQGFppkSZtg&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiKpM_i36PTAhUIKFAKHdECBqgQ6AEIWDAl#v=onepage&q=%20multiculturalism&f=false

¹¹⁴ Ibid.

pripadnika manjina. Važnost tih kontakata se treba odraziti u osmišljavanju i provedbi različitih modela obrazovanja, počevši na predškolskoj razini.»¹¹⁵

C) Uključenost manjina u javne medije

Članak 25. Zakona o estonskom jeziku propisuje da tijekom emitiranja «tekst stranog jezika mora biti pridružen adekvatnom prijevodu na estonski, a radijske i televizijske emisije koje su namijenjene manjinskoj jezičnoj publici su izuzete od ovog zahtjeva».¹¹⁶ U članku 35. Zakona o emitiranju iz 1994. godine stoji da najmanje jedna od dvije javne radijske stanice (Eesti Raadio) mora emitirati na stranom jeziku. Ova klauzula podrazumijeva emitiranje na jeziku najveće, ruske manjine.¹¹⁷

D) Poseban način oblačenja.

U Estoniji ne postoji zakon niti regulacija koja brani određeni tip odjeće.

E) Dvostruko državljanstvo

Iako nije zakonski dopušteno, neki naturalizirani estonski građani posjeduju još jedno državljanstvo, primjerice Rusi. Prema zakonu posjedovanje stranog državljanstva i ulaskom u vojnu ili civilnu službu druge države dovodi do oduzimanja estonskog državljanstva.¹¹⁸ Osoba koja zatraži i dobije drugo državljanstvo mora se odreći estonskog.¹¹⁹

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Sredstva iz državnog proračuna se izdvajaju za provedbu «Strategije integracije 2008. – 2013.» koja uključuje aktivnosti vezane uz prilagodbu novih useljenika, na primjer programi prilagodbe za nove useljenike i tečajevi te obrazovni materijali za nove useljenike (Strategija Estonske integracije, 2008: 18). Vodeća institucija za razvoj politike integracije i provedbu aktivnosti je odjel kulturne raznolikosti Ministarstva kulture čiji je glavni zadatak koordinirati ciljeve vezane uz integracijske politike te stvaranje uvjeta za razvoj kulturnog života etničkih manjina. Također, zadatak tog ministarstva je financiranje i provedba aktivnosti kojima se potiče kulturni

---

¹¹⁵ <https://www.amnesty.org/download/Documents/76000/eur510022006en.pdf>

¹¹⁶ Zakon o estonskom jeziku: <http://www.usenglishfoundation.org/view/205>

¹¹⁷ https://www.riigiteataja.ee/en/compare_original/506112013019

¹¹⁸ Zakon o državljanstvu Estonije: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/512022015001/consolide>

¹¹⁹ Ibid.

pluralizam i očuvanje jedinstvenosti kultura.¹²⁰ Postoje i druge institucije čiji je rad usmjeren na aktivnosti manjinskih skupina, primjerice organizacija *The Integration and Migration Foundation Our People* koja dodjeljuje bespovratna sredstva za aktivnosti vezane uz integraciju. To su programi jezičnih poduka, edukacije u ljetnim kampovima, strukovnim školama, visokoškolskim ustanovama, nevladinim organizacijama, privatnim školama ili u vrtićima. Također, daje bespovratna sredstva za novinare koji se bave temama vezanim uz integraciju; financira manjinske škole koje se održavaju nedjeljom i kulturne udruge; organizira tematske konferencije; stvara informativne materijale i vodiče; organizira tečajeve i seminare o multikulturalizmu; organizira izlete i razne druge radionice.¹²¹

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Nacionalnim manjinama koje imaju samo estonsko državljanstvo zakon pruža mogućnost obrazovanja na vlastitom jeziku, slobodu izražavanja na vlastitom jeziku i prakticiranje vlastitih rituala i tradicija.¹²² Estonski Zakon o jeziku propisuje da institucije koje pružaju obrazovne usluge za etničke manjine mogu izabrati željeni jezik nastave. Ova jezična prava se također odnose i na rusko stanovništvo.¹²³ Najzastupljeniji manjinski jezik u školama je ruski pa se od učitelja koji dolaze s ruskog govornog područja u javnim školama zahtijeva polaganje usmenog jezičnog testa kojeg izdaje vlada. Test služi kako bi se dokazala njihova sposobnost za izvođenje nastave na službenom estonskom jeziku i ruskom jeziku. Trenutačno 30% od 1,3 milijuna ljudi koji žive u Estoniji govori ruski, a mnogi od njih su ruski starosjedioci koji su ostali u zemlji nakon stjecanja neovisnosti.¹²⁴

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

Diskriminacija je zabranjena člankom 12. estonskog ustava u kojem se navodi da «su svi jednaki pred zakonom. Nitko ne smije biti diskriminiran na temelju etničkog podrijetla, rase, boje kože, spola, jezika, porijekla, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, imovine ili društvenog statusa ili

---

¹²⁰ Strategija integracije 2020. u Estoniji: http://www.kul.ee/sites/kulminn/files/integrating_estonia_2020.pdf

¹²¹ <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/33134/INTERACT-RR-2014%20-%202021.pdf;sequence=1>

¹²² Cultural Autonomy into Multicultural Space: <http://www.upm.ro/ldmd/LDMD-02/Pol/Pol%2002%2028.pdf>

¹²³ Ibid.

¹²⁴ <https://www.dissentmagazine.org/blog/minority-rights-in-estonia-or-what-multiculturalism-can-tell-us-about-post-soviet-politics>

na drugim osnovama.».¹²⁵ Načelo nediskriminacije ogleda se u drugim pravnim propisima uključujući i Zakon o ugovorima o radu kojim se zabranjuje «nejednako postupanje na temelju spola, rase, dobi, etničkog podrijetla, jezika, društvenog položaja, političkog mišljenja, vjerskog ili drugog uvjerenja».¹²⁶ Ovim zakonima nije dozvoljena niti pozitivna diskriminacija koja uključuje afirmativne akcije prema manjinama kod zaposlenja.

6.11. Finska

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Zakon o integraciji imigranata i prihvata tražitelja azila iz 1999. godine definira integraciju kao osobni razvoj imigranata, čiji je cilj sudjelovanje u radnom životu i funkcioniranju društva uz očuvanje svog jezika i kulture. Zakon stavlja odgovornost za integraciju u ruke lokalnih vlasti, ali je propisano da imigranti imaju pravo na integracijske potpore i doplatak. Odjeljak 17 finskog ustava je stupio na snagu 1995. godine, a sadrži odredbe o jeziku i kulturnim pravima. Iako priznaje švedski i finski kao dva službena jezika u zemlji, ustav primjećuje da je *Sami* (*Sámi*, tradicionalno zvani *Lapps* ili *Laplanders* na engleskom jeziku) kao autohtoni narod, kao i Romi i druge skupine, imaju pravo održavati i razvijati svoj vlastiti jezik i kulturu.¹²⁷ Iako je Finska imala ministra za imigracijske poslove od 2007. godine, Ministarstvo unutarnjih poslova je odgovorno za imigrantsku integraciju. Savjetodavni odbor za etničke odnose je agencija Ministarstva unutarnjih poslova. Ona radi na poboljšanju etničkih odnosa i jednakosti, služi za promicanje suradnje na pitanjima vezanim za imigracije, pruža savjete i pomoć u pitanjima vezanim za imigracijske politike, promiče organizacijske aktivnosti iseljenika, te pruža informacije o imigraciji i različitosti (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2010).

B) Multikulturalizam u školskim programima

Naglasak na toleranciji različitih kultura unutar obrazovnog sustava počeo se pojavljivati 1990. godine. Multikulturalizam se pojavio u finskom nastavnim programu u 2003. Plan 2003. – 2007. Odjela za obrazovanje bilježi sve veći značaj multikulturalizma u finskom društvu i ukazuje na potrebu izgradnje tolerancije različitosti unutar obrazovnog sustava (Ministarstvo prosvjete,

---

¹²⁵ <https://www.amnesty.org/download/Documents/76000/eur510022006en.pdf>

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Cijeli ustav dostupan na: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>

2003). U nacionalnim smjernicama kurikuluma «odobrenje multikulturalizma» je identificirano kao jedna od temeljnih vrijednosti osnovnog obrazovanja, uz jednakost, demokraciju, ljudska prava, raznolikost i očuvanje okoliša. Nastavni plan treba biti nereligijski i politički neutralan i treba uzeti u obzir raznolikost finske kulture kroz dolazak ljudi iz drugih kultura. Uočeno je da priznavanje kulturne raznolikosti pomaže u podržavanju formiranja vlastitog kulturnog identiteta učenika i njegovog ili njezinog dijela u finskom društvu i globalizaciji svijeta. Upute također pomažu u promicanju tolerancije i međukulturnog razumijevanja.

C) Uključenost manjina u javne medije

Zakon o Yleisradio (1993.) uređuje poslovanje finske radiotelevizijske kompanije (YLE). Propisano je da YLE mora «podržati demokraciju pružajući širok izbor informacija, mišljenja i rasprava o društvenim pitanjima i za manjine i posebne skupine... tretirati u svojem emitiranju finske i švedske građane jednako i pružati usluge na Saami i romskom jeziku te na znakovnom jeziku, i gdje je primjenjivo za druge jezične skupine u zemlji».¹²⁸ Nadalje, mora podržavati toleranciju i multikulturalnost te osigurati programe za manjine i posebne skupine. Zakon koji uređuje Yleisradio je izmijenjen u 2005. godini, kako bi uključio podršku za multikulturalizam i kulturne interakciju u mandatu javnog nakladnika.¹²⁹

D) Poseban način oblačenja

Čini se da Finska još nije naišla na bilo kakav značajan izazov ili javnu reakciju vezanu za marame, turbane ili drugu vjersku odjeću. Stoga se može staviti u vrh Europske unije po slobodi izražavanja vjere.

E) Dvostruko državljanstvo

Novi zakon o državljanstvu donesen je u 2003. godini i omogućava posjedovanje više državljanstava što do tog trenutka nije bilo moguće (Finska imigracijska služba, 2010.).

---

¹²⁸ Zakon o Yleisradio, dostupan na: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1993/en19931380.pdf>

¹²⁹ Ibid.

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Ministarstvo prosvjete i kulture osigurava potpore etničkim manjinskim organizacijama koje podržavaju multikulturalnost, bore se protiv rasizma i integriraju useljenika kroz umjetnost i kulturu. Opis programa primjećuje da je svrha subvencija podržati kulturne aktivnosti koje organiziraju imigranti i nacionalne manjine koje njeguju vlastiti identitet ili koje promiču komunikaciju između kulturnih manjina i većinske kulture (Ministarstvo obrazovanje i kulture, 2010).¹³⁰ Ovi programi podržavaju jezične i kulturne manjine od 1990 – ih, a 2009. godine više od 400.000 \$ je izdvojeno za imigracijske i etničke manjinske organizacije. Lokalne vlasti također daju sredstva manjinskim organizacijama. U 2009. godini Vijeće za umjetnost osniva pododbor za multikulturalizam koji osigurava potpore imigrantskih i manjinskih umjetnika.

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Dvojezična nastava je dijelom alat kako bi se olakšalo učenje finskog, ali imigranti i manjine se ohrabruju da zadrže svoj materinski jezik.

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

Iako postoji Pravobranitelj za manjine i razne zaštite protiv rasizma i diskriminacije, nema dokaza o sveobuhvatnim politikama afirmativne akcije za nacionalne manjine. Dakle, ne postoji službeni dokument koji propisuje pozitivnu diskriminaciju.

6.12. Norveška*

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Norveška nije eksplicitno potvrdila multikulturalizam, a izraz se rijetko pojavljuje u političkom ili javnom diskursu. Ipak, neki politički dokumenti izražavaju opredjeljenje za načela koja su povezana s multikulturalizmom uključujući i integraciju, socijalnu uključivost i antirasizam. Godine 1988. vlada je u jednom izvješću priopćila da imigranti trebaju imati slobodu izbora za održavanje svoje kulture i jezika, ali ne na račun učenja norveškog ili stjecanja znanja o norveškom društvu (Hagelund, 2002). Postoji poneko priznavanje povijesnih nacionalnih manjina u Norveškoj kao što su Sami, Židovi ili Romi, ali ne i priznavanje imigrantskih etničkih

---

¹³⁰ http://www.oecd.org/edu/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20FINLAND_EN.pdf

manjina.¹³¹ Fokus je u velikoj mjeri na uklapanju imigranata i manjina u norveško društvo, a ne na očuvanju i promicanju manjinskih kulturnih specifičnosti.

B) Multikulturalizam u školskim programima

Akcijski plan iz 2004. koji je revidiran 2007. godine cilja na obrazovanje nacionalnih manjina. Primjećuje da «multikulturalna perspektiva» mora biti integrirana u školski program i da nastavni materijali moraju odražavati «multikulturalnu stvarnost».¹³² Postoje i obveze za povećanje kulturne kompetencije nastavnika. Ti napori djelomično su namijenjeni poboljšanju imigrantskih i manjinskih obrazovnih rezultata, ali je učinak povećanje vidljivosti kulturne raznolikosti i multikulturalnosti u razredu.¹³³

C) Uključenost manjina u javne medije

Nema jasnih uputa za rad medija i sadržajnu zastupljenost manjina. Izvješće Nordijskog vijeća iz 2008. godine napominje da su norveški mediji kulturno homogeni.

D) Poseban način oblačenja

Iako primjeri izuzeća pravila za oblačenje nisu bili rašireni prije 2000., sada postoje neki dokazi ograničenja. Na primjer, u 2004. Pravobranitelj za ravnopravnost spolova je presudio protiv tvrtke koja je otpustila ženu zbog odbijanja da skine hidžab (Islamska komisija za ljudska prava, 2004). U 2009. godini Norveška vlada je objavila da će dopustiti muslimanskim policajkama nositi hidžab. No, u 2013. ministar kulture je odlučio da hidžab ne bi trebao biti uključen u policijske uniforme unatoč suprotnim preporukama Odbora za vjeru i etničku politiku.

E) Dvostruko državljanstvo

Norveški zakon zahtijeva da se oni koji su stekli norveško državljanstvo moraju odreći drugog državljanstva (Norveška uprava za imigraciju, 2010).

---

¹³¹ https://www.udir.no/globalassets/filer/samlesider/nasjonale-minoriteter/nasjonale_minoriteter_eng_trykk-01.02.pdf

¹³² Migrant Integration Policy Index: <http://www.mipex.eu/norway>

¹³³ Ibid.

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Vlada pruža niz potpora iseljeničkim organizacijama, uključujući i one koji promoviraju ostvarivanje jednakih mogućnosti i potpunog sudjelovanja u društvu, onih koje promiču socijalno uključivanje i onih koje rade na zaštiti prava tražitelja azila. Značajno povećanje subvencija dogodilo se u 2006. godini za financiranje projekata kulturne raznolikosti, uz skok s 4,2% bespovratnih sredstava za kulturne programe u 2003. godini na 7,5% u 2006. godini, a rast se nastavio.

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

U 2007. godini Vlada je usvojila plan politike pod nazivom *Jednako obrazovanje u praksi!*, koja ističe novu razinu temeljnog nastavnog plana i program na materinskom jeziku jezičnih manjina.¹³⁴

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

U 2007. godini, Vlada je uvela test program «umjerenih kvota» koja će dati poseban pozitivan tretman imigrantima s kvalifikacijama jednakim onima ostalih kandidata koji traže pozicije u 12 zasebnih odjela (Henriksen, 2007: 65).

Kralj Harald jednom je izjavio: «Norvežani dolaze sa sjevera zemlje, središta i juga te svih ostalih regija, ali Norvežani su također Afganistanci, Pakistanci, Poljaci, Šveđani, Somalijci i Sirijci. Norvežani vjeruju u Boga, Allaha, u sve i ništa».¹³⁵

6.13. Švedska

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Švedski Ustav sastoji se od četiri dijela. U jednom od njih ugrađena su načela koja se odnose na multikulturalnost; ona su usvojena 1974. godine. U prvom poglavlju, članku 3. stoji: «javne ustanove promiču prilike za sve da postignu sudjelovanje i jednakost u društvu. Javne ustanove će se boriti protiv diskriminacije osoba na temelju spola, boje kože, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezične ili vjerske pripadnosti, invaliditeta, seksualne orijentacije, dobi ili drugih

---

¹³⁴ <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/laerestrategie.pdf>

¹³⁵ <https://www.thelocal.dk/20161004/queen-margrethe-denmark-not-a-multicultural-country>

okolnosti koje utječu na osobu».¹³⁶ U 1975. godini imigrantska i manjinska politika odobrava dodatna prava došljaka i temelji se na načelima jednakosti, slobode kulturnog izbora i partnerstva. Cilj politike bio je da se osigura došljacima mogućnosti postizanja životnog standarda domaćina. Iako ne postoji ministarstvo odgovorno za multikulturalizam, Ministarstvo integracije i ravnopravnosti spolova nadgleda pitanja koja se odnose na integraciju i nediskriminaciju. Ministarstvo navodi da je cilj politike integracije osigurati jednaka prava, obveze i mogućnosti za sve, bez obzira na njihovu etničku i kulturnu pozadinu (Ministarstvo integracije i ravnopravnost spolova, 2009).

B) Multikulturalizam u školskim programima

Multikulturalna načela su integrirana u švedskom školskom kurikulumu. To proizlazi iz naglasaka zemlje na jednakost i zahtjevu da kurikulum bude u skladu s demokratskim načelima (Nacionalna agencije za obrazovanje, 2006). Fokus je tradicionalno bio na interkulturalnosti te održavanju baštine jezika. U vodiču kroz nastavni plan i program Nacionalne agencije za obrazovanje stoji: «internacionalizaciju švedskog društva i povećanje prekogranične mobilnosti stavljaju velike zahtjeve na sposobnost ljudi da žive zajedno i cijene vrijednosti koje se nalaze u kulturnoj raznolikosti. Svijest o vlastitim kulturnim korijenima i dijeljenje zajedničkog kulturnog nasljeđa pruža siguran identitet koji je važno razvijati, zajedno s mogućnošću suosjećanja s vrijednostima i uvjetima drugih.» Škole stoga imaju zadatak podučavanja učenika ne samo o švedskoj kulturi i baštini, već i razvijanju poštovanja i razumijevanje drugih kultura.

C) Uključenost manjina u javne medije

Zakon o radioteleviziji (1996.) zahtijeva da osoba ili subjekt koji emitira televizijski ili radijski program pod vladinom licencom mora osigurati da ukupni program odražava temeljne koncepte demokratskog društva, načelo da sve osobe su jednake vrijednosti i slobodu i dostojanstvo pojedinca. Zakon obuhvaća obvezu da SVT (Sveriges Television – Švedska javna radiotelevizija) da «odražava različite kulture i kulturne manifestacije u Švedskoj. Također je zadužena za promatranje posebnih potreba jezičnih i kulturnih manjina.»¹³⁷

---

¹³⁶ Cijeli ustav je dostupan na: <http://www.parliament.am/library/sahmanadrutyunner/Sweden.pdf>

¹³⁷ Zakon o švedskoj radioteleviziji:

<http://www.radioocht.se/Documents/Styrdokument/Radio%C2%A0and%C2%A0Television%C2%A0Act%C2%A002016.pdf>

D) Poseban način oblačenja

Nema konkretnih zakona koji propisuju pravila oblačenja. Iako su postojala striktna pravila oblačenja u službama poput vojske i policije i u njima je došlo do iznimki odnosno do promjena. U 2005. godini švedska vojska je dala posebno pravo Jaspalu Singhu, dopuštajući mu da nosi turban i održava dugu bradu. Od 2006. godine, švedskim policajcima je dopušteno da nose turbane, marame i židovske *kippa* kape umjesto standardne kape.

E) Dvostruko državljanstvo

Dvojno državljanstvo je dozvoljeno prema Zakonu o švedskom građanstvu iz 2001. godine.

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

Vlada je osiguravala bespovratna sredstva imigrantima i manjinskim organizacijama dugo vremena, one su uključivale subvencije etničkog tiska, subvencije etničkim organizacijama i organizacijama koje rade na pitanjima integracije. U 2001. godini, vlada je usvojila politiku za nevladine organizacije i popularne pokrete i istaknula da ljudi trebaju imati najbolje mogućnosti da se organiziraju i sudjeluju u nevladinim organizacijama i pokretima raznih vrsta. (Ministarstvo integracije i ravnopravnosti spolova, 2008).

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

Odredbe za nastavu materinskog jezika su sadržane u početnoj reformi jezika 1977. godine. To proizlazi iz predanosti slobodi izbora, koje je naznačeno u politici multikulturalizma iz 1975 godine. Novi jezični zakon je uveden 2009. godine. Njime je propisano da oni s materinskim jezikom koji nije švedski moraju dobiti priliku za održavanje i korištenje tog jezika, ali da istovremeno prepoznaju švedski kao službeni jezik i pruži im se potpora za njegovo učenje i razvoj (Ministarstvo kulture, 2009). U nacionalnom kurikulumu škole su upućene da osiguraju svim učenicima da nauče komunicirati na stranim jezicima (Zavod za školstvo, 2006.).

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

U 2008. godini donesen je novi Zakon o suzbijanju diskriminacije. Zakon je zamijenio Zakon o jednakim mogućnostima i šest dijelova antidiskriminacijskog zakonodavstva. Uz borbu protiv diskriminacije na temelju spola, etničkog podrijetla, vjere ili uvjerenja, invalidnosti i seksualne

orijentacije, novi zakon dodaje transrodni identitet ili izraz i dob kao zaštićenu osnovu. Zakon se odnosi na pružanje obrazovanja, socijalnih usluga, stanovanja, robe široke potrošnje i zdravstvene zaštite. Ured Ombudsmana protiv diskriminacije nadzire usklađenost sa zakonima. U nekim slučajevima kvote za zapošljavanje etničkih manjina su bile u suprotnosti sa zakonima koji zabranjuju diskriminaciju.

7. Republika Hrvatska u europskom kontekstu i status nacionalnih manjina

Iako Republika Hrvatska ne slovi kao multikulturalna zemlja i nije niti povijesno niti trenutno zemlja u koju dolaze kulture iz različitih dijelova svijeta, možemo je smatrati multinacionalnom i analizirati je kao prethodno navedene države zbog potrebe za zaštitom kultura nacionalnih manjina. Kada se govori o naciji govori se o povijesnoj zajednici, institucionalno dovršenoj koja zauzima neki teritorij i dijeli poseban jezik i kulturu, a zemlja koja obuhvaća više nacija nije nacionalna, već multinacionalna zbog postojanja nacionalnih manjina koje se razlikuju po svojim svojstvima.¹³⁸ Tako u Izvorišnim osnovama Ustava Republike Hrvatske stoji da je RH država hrvatskoga naroda i nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Rusina, Bošnjaka, Slovenaca, Crnogoraca, Makedonaca, Rusa, Bugara, Poljaka, Roma, Rumunja, Turaka, Vlaha, Albanaca i drugih, koji su njezini državljani, kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama zemalja slobodnoga svijeta.¹³⁹ U Kaznenom zakonu, 325. članku stoji: «Tko putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno potiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema skupini ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, podrijetla, boje kože, spola, spolnog opredjeljenja, rodnog identiteta, invaliditeta ili kakvih drugih osobina kaznit će se kaznom zatvora do tri godine».¹⁴⁰ Hrvatska je ovaj zakon uvela prije ulaska u Europsku uniju čime je svoje zakonodavstvo uskladila s europskim, a ovime je učinila korak

---

¹³⁸ Will Kymlicka svoju teoriju multikulturalizma primjenjuje i na slučajeve multinacionalne države zbog posebnosti kulture nacionalne manjine. Također, ovoj definiciji dodaje kako je izvor kulturne raznolikosti koegzistencija više od jedne nacije unutar države. Vidi Kymlicka, 2003.

¹³⁹ Cijeli Ustav Republike Hrvatske dostupan na: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1839>

¹⁴⁰ <http://zakonipropisi.com/hr/zakon/kazneni-zakon/325-clanak-javno-poticanje-na-nasilje-i-mrznju>

prema zaštiti dostojanstva svih manjinskih skupina.¹⁴¹ Naime, kada i Republiku Hrvatsku ocjenjujemo prema kriterijima prema kojima smo prethodno ocijenili ostale važne članice Europske unije, promatramo na koji su način manjine priznate u ustavu, zakonima, obrazovanju, poticanju aktivnosti i prednosti pri zapošljavanju. Iako je postotak manjina u Hrvatskoj malen, u različitim područjima su te manjine prihvaćene, a to se može potvrditi prikazom javnih politika i zakonskom zaštitom.

A) Ustavna ili legislativna afirmacija multikulturalizma ili interkulturalizma

Prethodno je navedeno kako su nacionalne manjine priznate Ustavom te se u Kaznenom zakonu sve manjinske skupine štite od mržnje i ponižavanja. Osim priznanja u tom zakonskom smislu, nacionalne manjine su zastupljene u najvišem predstavničkom tijelu građana i zakonodavnom nositelju odnosno u Hrvatskom saboru. Manjine imaju svojim osam zastupnika u Saboru kojima je cilj sudjelovanje u procesu donošenja odluka te zastupanje prava manjina.¹⁴² Zastupljenost nacionalnim manjina u javnim poslovima propisuje se i u Zakonu o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Njime se regulira provođenje izbora predstavnika nacionalnih manjina u jedinicama lokalne i regionalne samouprave, a dodan je cijeli jedan članak koji propisuje i raspisivanje dopunskih izbora u slučaju da se ne postigne odgovarajuća zastupljenost na redovitim izborima. Ovaj zakon također regulira i izbor članova za Vijeća nacionalnih manjina u jedinicama lokalne samouprave.¹⁴³ Ovakvim sudjelovanjem nastoji se sve skupine politički priznati i uključiti ih u samo kreiranje javnih politika koje se odnose na manjinske skupine, a to su Will Kymlicka, Iris Marion Young i Bhiku Parekh naveli kao važan faktor u svojim teorijama.¹⁴⁴ Sva prava manjina također su zaštićena Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina.

U državama Europske unije, osim Republike Hrvatske, samo neke države jamče manjinskim skupinama sudjelovanje u predstavničkim tijelima. Slovenija mađarskoj i talijanskoj manjini dodjeljuje 2 mjesta u parlamentu od ukupnih 90; Slovačka ima 11 predstavnika nacionalnih

---

¹⁴¹ EU je i u zakonodavnom pogledu imala nadnacionalne ovlasti pa je i Republika Hrvatska 2013. godine uskladila svoje zakonodavstvo. I ostale zemlje članice Unije u svom zakonodavstvu štite manjine od govora mržnje. Vidi Munivrana Vajda, 2013.

¹⁴² Popis zastupnika 8. saziva Hrvatskog sabora: <http://www.sabor.hr/zastupnici-nacionalnih-manjina0002>

¹⁴³ Cijeli zakon dostupan na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_44_833.html

¹⁴⁴ Kymlicka govori o tri vrste grupno diferenciranih prava, a jedno od tih je i specijalna predstavljenost u državnim institucijama. Vidi Kymlicka, 2002.

manjina u svom parlamentu što čini oko sedam posto zastupnika; Mađarska u parlamentu ima zagovornike (ne zastupnike) nacionalnih manjina koji mogu sudjelovati u raspravama bez prava na donošenje odluka i glasanje, njih je trenutno 13 od ukupnih 198; u parlamentu Litve je 11 predstavnika nacionalnih manjina od ukupno 141 zastupnika; Grčka lingvičkoj ili religijskoj manjini osigurava 3 od ukupnih 300 mjesta u svom parlamentu; u Bugarskoj je u parlamentu trenutno osigurano 33 mjesta za nacionalne manjine od 240 mjesta; sve ostale države ne priznaju posebna prava na zastupljenost manjina u državnim tijelima.¹⁴⁵

B) Multikulturalizam u školskim programima

U obrazovanju više se može govoriti koristeći pojam interkulturalizma.¹⁴⁶ Naime, u Republici Hrvatskoj učenje o nacionalnim manjinama se proteže od osnovne škole, pa sve do srednje škole ili fakulteta. U istraživanju zastupljenosti nacionalnih manjina u školskom sustavu autorica Kragulj i Jukić pokazano je da u komunikaciji s pripadnicima manjinske kulture prevladavaju ugodne emocije, a 86,48% ispitanika se uglavnom ili u potpunosti slaže da nemaju strah kada komuniciraju s pripadnicima manjinske kulture; 89,16% ispitanika smatraju da su uglavnom ili u potpunosti sposobni prepoznati kulturalne razlike u svojoj okolini. Također, potvrđeno je da se o interkulturalizmu učilo kroz cijelo obrazovanje, najviše na predmetima društvenog usmjerenja.

C) Uključenost manjina u javne medije

U Zakonu o HRT – u stoji u članku 6. stoji kako javna televizija mora: «promicati nacionalne interese, pridonositi poštivanju i promicanju temeljnih ljudskih prava i sloboda, domoljublju, toleranciji, razumijevanju i poštivanju različitosti, demokratskih vrednota i institucija, civilnog društva, te unapređenju kulture javnoga dijaloga», a u članku 9. stoji da je HRT dužan: «proizvoditi, suproizvoditi i objavljevati programe namijenjene informiranju pripadnika nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj na jezicima nacionalnih manjina te informirati i obrazovati o demokraciji, civilnom društvu i kulturi javnog dijaloga i pridonositi suzbijanju diskriminacije na svakoj osnovi u skladu s Ustavom i propisima.»¹⁴⁷ Sukladno tome, HRT kroz svoj rad mora imati emisije na radiju i televiziji o drugim kulturama, vrijednostima nacionalnih

---

¹⁴⁵ Podatke je pripremila Knjižnica Hrvatskog sabora: <http://www.hrvatski-fokus.hr/index.php/najnovije-vijesti/15215-prava-predstavnika-nacionalnih-manjina-u-europskim-saborima>

¹⁴⁶ Ne odnosi se samo na koegzistenciju više kultura, nego na učenje o njima, komunikacija, priznavanje i razmjena vrijednosti: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27631>

¹⁴⁷ Zakon o HRT – u: http://www.hrt.hr/uploads/media/Zakon_o_HRT-u_02.pdf

manjina s ciljem jačanja dijaloga i poštivanja. U članku 18. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina propisano je da:

Postaje radija i televizije na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini imaju zadaću promicati razumijevanje za pripadnike nacionalnih manjina, proizvoditi i/ili emitirati emisije namijenjene informiranju pripadnika nacionalnih manjina na jezicima nacionalnih manjina, stvaranje i emitiranje programa kojima se potiče i unaprjeđuje održavanje, razvoj i iskazivanje kulturne, vjerske i druge samobitnosti nacionalnih manjina, očuvanje i zaštita njihovih kulturnih dobara i tradicije, te stvaranje i emitiranje programa kojima se pripadnici nacionalne manjine na tom prostoru upoznaju s radom i zadaćama njihova vijeća nacionalnih manjina i predstavnika nacionalnih manjina. Pravne osobe koje obavljaju djelatnost javnog priopćavanja (tisak, radio i televizija) omogućit će udrugama pripadnika nacionalnih manjina i institucijama nacionalnih manjina sudjelovanje u stvaranju programa namijenjenog nacionalnim manjinama.¹⁴⁸

D) Poseban način oblačenja

Republika Hrvatska nema posebnih regulacija ili zabrana oblačenja. U Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina jamči se pravo na slobodno isticanje simbola. Do sada se Hrvatska nije suočila s ozbiljnim problemima s drugim kulturama zbog male zastupljenosti manjina koje se po simbolici izdvajaju od većinske skupine.

E) Dvostruko državljanstvo

U samo nekim slučajevima se dopušta zadržavanje drugog državljanstva.

F) Financiranje organizacija i aktivnosti

U Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina već je navedeno da država subvencionira medijske sadržaje namijenjene nacionalnim manjinama. Uz to, iz državnog se proračuna izdvajaju sredstva za rad organizacija nacionalnih manjina. U 2016. godini za te aktivnosti je ukupno izdvojeno 31.839.500 kuna (četiri milijuna dolara).¹⁴⁹ Tako se za srpsku manjinu iz Državnog proračuna financijski pomažu različiti programi šest nevladinih udruga srpske nacionalne manjine. Financiraju se programi nevladinih udruga Bošnjaka koje ostvaruju programe kulturnog amaterizma i kulturnih manifestacija, te programe informiranja tiskanjem

---

¹⁴⁸ Nadodano je da se u državnom proračunu i proračunima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave osiguravaju sredstva za sufinanciranje programa radio i televizijskih postaja u njihovom vlasništvu namijenjenih nacionalnim manjinama

¹⁴⁹ Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina: <http://www.sabor.hr/izvjesce-odbora-za-ljudska-prava-i-prava-nacio0055>

raznih medija. Za slovensku manjina iz proračuna se izdvajaju sredstva za deset slovenskih udruga koje promiču kulturu i slovenske vrijednosti. Talijanska nacionalna manjina jedina je od svih manjina u Hrvatskoj koja ima svoje dnevne novine, profesionalno kazalište i znanstvenu instituciju, što se sve financira iz državnog proračuna. Iz Državnog proračuna financijski se pomažu programi četiri nevladine udruge nacionalne manjine Talijana.¹⁵⁰ Budući da se Hrvatska do sada najviše suočila s problemom integracije romske nacionalne manjine, provodila je projekte izgradnje romskih centara, financiranje udruga za poticanje romskog jezika i kulture, organiziranje tečajeva romske glazbe, sportskih aktivnosti i medija. Kao neprofitni medij financiran iz državnog proračuna subvencioniran je i portal Romi.hr, a na Filozofskom fakultetu uveden je i program romskog jezika i kulture.¹⁵¹ Furio Radin, predsjednik Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina u Hrvatskom Saboru, je u izvješću o prijedlogu proračuna za nacionalne manjine za 2017. i 2018. godinu istaknuo kako se visina sredstava za nacionalne manjina smanjila za deset posto u odnosu na 2015. godinu, a manjina koja je to najviše osjetila su Romi jer nije bilo namijenjenih sredstava za realizaciju njihovih projekata.¹⁵²

G) Financiranje dvojezičnog obrazovanja

U Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina ostvaruju pravo na obrazovanje na svom jeziku i pismu, a visoka učilišta organiziraju provođenje programa školovanja odgajatelja, učitelja i nastavnika za obavljanje poslova odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu kojim se služe nacionalne manjine.¹⁵³ Na taj način se iz Državnog proračuna financira obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina, a u 2016. godini je za to izdvojeno oko 1.441.713 kuna (dvjesto tisuća dolara).¹⁵⁴

H) Prednost ugroženim manjinskim grupama

U članku 22. Zakona o pripadnicima nacionalnih manjina osigurava se zastupljenost u tijelima državne uprave i pravosudnim tijelima, vodeći računa o sudjelovanju pripadnika nacionalnih

---

¹⁵⁰ Svi ostali projekti za preostale nacionalne manjine mogu se pronaći u izvješću Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske: <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/352>

¹⁵¹ Ostali programe i informacije o financiranju: <https://pravamanjina.gov.hr/print.aspx?id=388&url=print>

¹⁵² To se odnosi na Nacionalnu strategiju za Rome: <http://www.sabor.hr/izvjesce-odbora-za-ljudska-prava-i-prava-nacio0055>

¹⁵³ Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1897>

¹⁵⁴ Podaci Hrvatskog sabora: <http://www.sabor.hr/izvjesce-odbora-za-ljudska-prava-i-prava-nacio0055>

manjina u ukupnom stanovništvu na razini na kojoj je ustrojeno tijelo državne uprave ili pravosudno tijelo i stečenim pravima. U popunjavanju navedenih mjesta, prednost pod istim uvjetima imaju predstavnici nacionalnih manjina.¹⁵⁵ Will Kymlicka (2003: 159) ovakve politike smatra nužnima jer se njima izbjegava zapostavljenost neke skupine zbog dominantnih stereotipa i osigurava se da pripadnici manjine imaju iste mogućnosti zaposlenja. Hrvatska se i dalje suočava s problemom integracije romske manjine i rješavanja lošeg imovinskog stanja, nezaposlenosti te getoizacije. Kroz programe se nastoji to umanjiti, no potrebne su dodatne politike kojima bi se potaknulo na izjednačavanje šansi i statusa te manjine.

8. Analiza rezultata

Prema podacima koji su sumirani u Tablici 1. moguće je uočiti da samo tri od ukupno četrnaest navedenih zemalja priznaju multikulturalizam u svom ustavu ili zakonima, a to su Belgija, Finska i Švedska. Te iste zemlje u svom obrazovnom sustavu podržavaju multikulturalizam odnosno smatraju to vrijednošću o kojoj treba osvještavati građane kroz edukaciju. Austrija, Ujedinjeno Kraljevstvo i Norveška djelomično uvrštavaju multikulturalizam u školstvo, dok ostale zemlje uopće ne. One koje to ne čine usmjerene su na proces integracije i educiranje o vrijednostima drugih kultura. Također, samo pet spomenutih zemalja imaju odredbe o uključenosti manjina u program javnih medija, to su Ujedinjeno Kraljevstvo, Mađarska, Finska i Švedska i Republika Hrvatska. Francuska, Nizozemska, Belgija i Švicarska imaju posebne uredbe o načinu oblačenja odnosno zabranu nošenja vjerske odjeće poput burke i nikaba, a ostale zemlje to nemaju u svojem zakonodavstvu. Jedan od indikatora «otvorenosti» države i odnosa prema manjinama je mogućnost posjedovanja drugog državljanstva, to omogućuje osam navedenih država (Švicarska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Belgija, Nizozemska, Mađarska, Finska, Švedska). Dvije države, Švicarska i Danska, ne financiraju organizacije i aktivnosti manjinskih skupina, dok Republika Hrvatska, Estonija i Mađarska financiraju samo autohtone nacionalne manjine. Osam država financira dvojezično obrazovanje za manjinske skupine, to su Austrija, Francuska, Mađarska, Estonija, Finska, Norveška, Švedska, Republika Hrvatska.

---

¹⁵⁵ Podaci Ministarstva uprave RH: <https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-sluzbenicke-odnose/zaposljavanje/prednost-pri-zaposljavanju/738>

Tri države provode afirmativne akcije za ugrožene manjine, to su Švedska, Ujedinjeno Kraljevstvo i Republika Hrvatska, ali bitno je napomenuti da je u RH to slučaj samo s autohtonim manjinama.

Samo Švedska provodi multikulturalne politike u svim točkama, a uz nju stoji i Finska. Ostale zemlje to čine samo djelomično ili čak odbijaju takve politike smatrajući ih nepotrebnim ili štetnim za integraciju. Primjeri Estonije, Mađarske i Republike Hrvatske pokazuju visoku razinu multikulturalnim politika, ali samo prema onim manjinama koje su autohtone nacionalne manjine, dok su od svih takvih akcija ostale manjinske skupine isključene. U istupima političkih aktera Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva i Njemačke vidljivo je da je njihova vizija javnih politika usmjerena na integraciju, a ne na multikulturalizam.

9. Zaključak

Kroz informacije o javnim politikama prema manjinskim skupinama u zemljama članicama Europske unije vidljivo je da odnos prema njima varira od države do države. Iako je Europska unija kroz strategije i programe nastojala propisati politike koje bi članice trebale provoditi, vidimo da je rješavanje pitanja integracije ili priznavanja kulture ostalo unutar granica tih država. Svoj rad smo započele tezom da je u Europskoj uniji došlo do krize multikulturalizma zbog nejasne vizije kulture te kako Unija kao političko-ekonomska zajednica po pitanju ovih javnih politika nema zajedničku ideju i pristup što dovodi do problema poput getoizacije, lošeg socijalnog stanja manjinskih skupina, zabrane nošenja odjeće kao vjerskog simbola itd. To potvrđujemo činjenicama da svaka država Unije sama propisuje politike koje se ne podudaraju s politikama neke druge države. Time ne tvrdimo da je to nelegitimno ili da neka od njih negira ljudska prava, nego da u Uniji kao cjelini postoje različite ideje o načinima integracije i priznavanja kultura kao vrijednosti što dovodi do svojevrstnih problema. Možemo primijetiti da institucije Europske unije članicama predlažu multikulturalne politike i kritiziraju nedovoljnu posvećenost manjinama, a države koje sudjeluju u samom radu tih institucija te iste politike ne provode jer se suprotstavljaju ideji multikulturalizma. Time se pokazuje da je ideja multikulturalizma poput prazne forme, a u stvarnosti se predstavlja kao prijetnja europskim vrijednostima. Tu se ne radi samo o nijansama, već o potpuno drugačijim pristupima europskih

država prema multikulturalizmu. Na primjerima vidimo kako Francuska i Danska nastoje zaštititi vrijednosti svoje dominantne kulture, a manjinsku kulturu uvijek smatraju nefrancuskom ili nedanskom. Svojim javnim politikama teže da se useljenici integriraju i asimiliraju te kao svoje dominantne vrijednosti prihvate one francuske ili danske, a svoje ostave u «privatnoj sferi». Njemačka ima sličan pristup, odnosno ona kroz svoje politike pokazuje da na useljenike gleda isključivo ekonomski, kao razmjenu ekonomskih dobara. U navedenim izjavama kancelarke Merkel primjećuje se da je Njemačka jednom vjerovala u multikulturalizam, ali da je ideja zbog loše implementacije propala. Ovakva izjava je kontradiktorna jer integracija kakvu njemačka politika provodi podrazumijeva prihvaćanje svih stavki njemačke kulture i djelomično odbacivanje manjinskih vrijednosti, kako bi se useljenici što prije integrirali da mogu biti konkurentni na tržištu rada. K tome, u njemačkom Zakonu o integraciji unesena je odredba da se onim useljenicima koji odbijaju učiti njemački ili raditi nisko plaćeni posao uskraćuju svi benefiti. Kancelarka Merkel je istaknula kako su Nijemci mislili da će se gostujući radnici vratiti u svoje matične zemlje, međutim to nije bio slučaj.

Useljavanje i multikulturalizam podrazumijevaju migracije koje nisu uvjetovane samo ekonomskim razlozima. Koegzistencija različitih kultura ne može se promatrati samo ekonomski jer kultura nije područje nečeg materijalnog. Integracija je, kako smo navele u teoriji Bhikhua Parekha, dvosmjerni proces gdje do priznavanja vrijednosti kulture mora dolaziti s obje strane. Zemlje poput Velike Britanije, Belgije i Nizozemske nedvojbeno su multikulturalne, ali i kod njih je sve više zastupljena ideja prešutnog odbacivanja multikulturalizma i potrebe za što bržom integracijom, a to možemo vidjeti iz područja javnih politika gdje multikulturalizam nije usvojen. U izjavi Davida Camerona, britanskog premijera, također možemo vidjeti zabrinutost za gubljenje jedinstvenosti britanskog kolektivnog identiteta i negativan stav prema multikulturalnom društvu. Francuska je tu pokazala najveću zatvorenost prema političkom priznanju kulture i inzistira da francuske vrijednosti budu dio identiteta manjinskih skupina, ali ne i obrnuto. Od «antimultikulturalne» vizije Velike Britanije, Danske, Francuske ili Njemačke odskaču skandinavske zemlje, Švedska i Finska. Naime, prema svim navedenim kriterijima indeksa multikulturalizma Švedska je imala pozitivan predznak kao i Finska. U obje zemlje provode se multikulturalne politike koje se odnose na uvrštavanje manjinskih skupina u zakone i ustave, obrazovanje i financiranje manjinskih programa čemu je cilj međusobno uvažavanje

kultura, zaštita dostojanstva i opće dobro. U analizu su uzete dvije države koje nisu članice Unije, Švicarska koja se svojim politikama uklapa među srednjoeuropske države i Norveška koja se može usporediti sa Švedskom i Finskom. Naime, u izjavi norveškog kralja prisutan je pristup kulturi kao dinamičnoj pojavi odnosno kulturu se promatra kao skup vrijednosti koji sklon promjenama. Dakle, norveška kultura nije samo ona izvorna, nego norveško postaje sve što njezini građani jesu. To je primjer izjave koja na integraciju ili multikulturalizam gleda kao obostrano dobro. U kontekstu Unije, iako nema veliki broj kultura, promatramo i slučaj Hrvatske. Ona je imala više «testova» koji su pokazali hrvatski pogled na prava nacionalnih manjina poput dvojezičnih ploča, dvojezičnih škola, getoizacije Roma itd. Analizirajući je prema parametrima kao i ostale države, pokazuje se da je u svim sferama osigurala zaštitu prava svojih nacionalnih manjina. To može biti tako jer ima «jednostavan» sastav društva i kultura, pa je lakše koordinirati takve politike, ali time pokazuje uvažavanje drugih nacionalnosti kao jednakovrijednih. K tome, u Hrvatskoj je riječ o autohtonim manjinama koje se potpuno ne razlikuju od dominantne kulture, dok se kod većine ostalih navedenih država radi o useljenicima i strancima koji se kulturološki bitno razlikuju.

U prvom dijelu rada iznesen je pregled teorija političkih teoretičara. Ukoliko promotrimo njihove teorije, možemo dovesti u pitanje samu ideju multikulturalizma jer, kako Barry kaže, takav pristup narušava liberalna načela individualnih prava. Njegova teorija podrazumijeva «benigni nemi» države koja ne bi trebala distribuirati sredstva manjinskim skupinama samo zato što pripadaju nekoj grupi jer se time daje više prava jednoj grupi nego nekoj drugoj. No, u europskom slučaju ne možemo krenuti od njegove teorije jer su se europske države prije više desetaka godina ponosile multikulturalizmom, pa su počele provoditi multikulturalne politike koje su danas dovele u pitanje jer su uvidjele opasnost za nacionalni identitet. K tome, problem Briana Barryja je da na društvo gleda kao na skup atoma koji ostvaruju prava sami za sebe i ne utječu jedni na druge. Društvo je kompleksni skup pojedinaca, ponajviše kada ne dolaze iz iste kulture, a kultura je skup vrijednosti koje se ne može gledati «neutralno». Razumljiva je njegova ideja neutralnosti države i jednakosti, no u europskim društvima, pa i američkom, dolazi do neravnopravnosti i nepravednosti koja proizlazi iz značajke pojedinca koja ga razlikuje od većinske skupine. On se od takvih tvrdnji ograđuje jer bi u tom slučaju država trebala zakonima sprječavati diskriminaciju, no takvo djelovanje je reaktivno. Parekh pak navodi da posebnim

politikama država treba sprječavati same uzroke diskriminacije, a ne djelovati reaktivno. Cilj države treba biti sigurnost i sreća cijelog društva, zato je potrebno provoditi politike kojima se ne šteti jednoj ili više grupa. Kymlicka, Young i Parekh govore kako se u društvu moraju izjednačiti vrijednosti različitih kultura te kako bi integracija u društvo trebala biti dvosmjerna. Sami ti autori raspravljaju o načinu funkcioniranja manjina u društvu i propituju integraciju i asimilaciju, ali svi izneseni elementi ukazuju da je integracija nužna za skladno funkcioniranje cijelog društva i dostojanstvo pripadnika manjinskih skupina.

Dakle, možemo potvrditi tezu ovog rada. Europska unija je imala ideju multikulturalizma i kroz svoje programe i strategije je nastojala države usmjeriti prema javnim politikama koje su usmjerene na priznavanje vrijednosti manjinskih skupina. Zbog migrantskog vala, lošeg socijalnog statusa manjina, veličine manjinskih skupina države su u multikulturalizmu uvidjele opasnost za nacionalni identitet i ravnotežu u društvu. Promatranje pripadnika drugih kultura kao «neprijatelja» ili «drugih» koji mogu naštetiti kolektivnom identitetu nije liberalno načelo, već nacionalističko. Prihvatanjem liberalnih načela, države moraju prihvatiti i zadatak borbe za ravnopravnost i poštivanje identiteta svih u društvu. Afirmativne akcije postavljaju pripadnike ugroženih manjinskih skupina u bolji položaj te se time stvaraju bolje šanse. Ukoliko se te države smatraju multikulturalnim, svoje vrijednosti trebaju uvrstiti u najvažnije državne dokumente čime bi vrijednosti svih pripadnike kulturnih manjina smatrale jednakovrijednima. Svijest o vrijednostima i važnosti suživota mora se promicati kroz obrazovanje omogućujući edukaciju o jezicima i kulturama. Javnim politikama ne bi se trebala poticati samo ekonomska jednakost, već i kulturna jednakost odnosno nematerijalna. Pluralno društvo nije mogućnost ili opcija, nego činjenica, i u skladu s time zemlje u Europi bi trebale provoditi dosljedne politike usklađene na razini Unije kao što je do sada bila ideja. Politike moraju obuhvatiti sve sfere kulture jer su one nužne za identitet pojedinca, a takvim postupanjem prema manjinskim skupinama uvažava se njihova vrijednost. Kulture ne treba promatrati kao opasnost za dominantne vrijednosti, nego kao nove vrijednosti koje obogaćuju društvo. Problem multikulturalizma nije samo ekonomsko ili pravno pitanje, nego pitanje kulturnih vrijednosti i pravednosti.

Literatura

Act on on the Rights of National and Ethnic Minorities. Dostupno na:

http://www.minelres.lv/NationalLegislation/Hungary/Hungary_Minorities_English.htm

Alleman – Ghionda, C., (2008). *Intercultural Education in Schools*. Bruxelles: European Parliament. Dostupno na:

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2008/405392/IPOL-CULT_ET\(2008\)405392_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2008/405392/IPOL-CULT_ET(2008)405392_EN.pdf)

Allen, P., (2010). *France's Senate bans woman wearing burka public*. Dostupno na:

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-1312016/Frances-Senate-bans-women-wearing-burka-public.html>

Amnesty International, (2006). *Linguistic minorities in Estonia: Discrimination must end*.

Dostupno na: <https://www.amnesty.org/download/Documents/76000/eur510022006en.pdf>

Arneil, B., (2006). *Diverse Communities: The Problem with Social Capital*, Cambridge: Cambridge University Press

Barry, B., (2006). *Kultura i jednakost: Egalitarna kritika multikulturalizma*. Zagreb: Jesenski i Turk

BBC, (2015). *What's the difference between a hijab, niqab and burka?*. Dostupno na:

<http://www.bbc.co.uk/newsround/24118241>

Escafre – Dublet, A., (2014). *Mainstreaming Immigrant Integration Policy in France: Education,*

Employment and Social Cohesion Initiatives. Bruxelles: Migration Policy Institute Europe.

Fiel, R. (2011). *Hungary's Roma: The case for affirmative action*. Dostupno na:

<http://budapesttimes.hu/2011/02/22/hungarys-roma-the-case-for-affirmative-action/>

Field, R., (2011). *Hungary's Roma: The case for affirmative action*. Dostupno na:

<http://budapesttimes.hu/2011/02/22/hungarys-roma-the-case-for-affirmative-action/>

France Constitution. Dostupno na: http://www.servat.unibe.ch/icl/fr00000_.html

Galliot, L., (2010). *Wearing full Islamic veil could land women in 'citizenship' school*. Dostupno na: <http://www.france24.com/en/20100518-france-full-islamic-veil-burqa-niqab-ban-citizenship-courses-alliot-marie>

Hagelund, A., (2002). *Problematizing Culture: Discourse on Integration in Norway*. *Journal of Migration and Integration*: 3(1): 401 – 415.

Hains, T., (2015). *UKIP's Nigel Farage: Multiculturalism "The Biggest Mistake The Governments Have Made"*. Dostupno na: http://www.realclearpolitics.com/video/2015/01/08/ukips_nigel_farage_multiculturalism_the_biggest_mistake_the_governments_have_made.html

Hamilton, Simon, Veniard, (2004). *The Challenge of French Diversity*. Dostupno na: <http://www.migrationpolicy.org/article/challenge-french-diversity>

Henriksen, J., (1997). *Affirmative Action in the Employment of Ethnic Minorities and Persons with Disabilities*. Geneva: International Labour Office.

HRT, (2017). *Nizozemska izglasala zabranu nošenja burke na nekim javnim mjestima*. Dostupno na: <http://vijesti.hrt.hr/362883/nizozemska-izglasala-zabranu-nosenja-burke-na-nekim-javnim-mjestima>

Hrvatski sabor, *Izješće Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina o Prijedlogu Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2016. i projekcije za 2017. i 2018. godinu*.

Dostupno na: <http://www.sabor.hr/izvjesce-odbora-za-ljudska-prava-i-prava-nacio0055>

Hungary's Constitution. Dostupno na: https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2011.pdf

Iftene Cristi, *Cultural Autonomy into Multicultural Space*. Dostupno na: <http://www.upm.ro/ldmd/LDMD-02/Pol/Pol%2002%2028.pdf>

Indeks.hr, (2010). *Francuska priprema zakon o potpunoj zabrani nošenja burke*. Dostupno na: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/francuska-priprema-zakon-o-potpunoj-zabrani-nosenja-burki/487284.aspx>

Jakobson, M., (2014). *Integration Policy Instruments in Estonia*. Tallin: Tallin Univesity

Kasznar, A., (2016). The Chinese Culture an Hungary. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 36 (3): 15 – 24.

Kazneni zakon Republike Hrvatske. Dostupno na: <http://zakonipropisi.com/hr/zakon/kazneni-zakon/325-clanak-javno-poticanje-na-nasilje-i-mrznju>

Kelly, P., (2002). *Multiculturalism Reconsidered: Culture and Equality and Its Critics*. Oxford: Polity Press

Kragulj, S., Jukić, R., (2010). *Intekulturalizam u nastavi*. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/505542.KRAGULJ_JUKI-konf-10_doc.doc

Kymlicka, W., (2003). *Multikulturalno građanstvo: Liberalna teorija manjinskih prava*. Zagreb: Jesenski i Turk

Kymlicka, W., (2004). *Liberalizam, zajednica i kultura*. Zagreb: Deltakont

Kymlicka, W., (2002). *Contemporary Political Philosophy*. New York: Oxford University Press

Kukathas, C., (1995). Are There Any Cultural Rights?: *Political Theory*, 20: 105–139.

Kukathas, C., (2003). *The Liberal Archipelago: A Theory of Diversity and Freedom*, Oxford: Oxford University Press

Marion Young, I., (2005). *Pravednost i politika razlike*. Zagreb: Jesenski i Turk

Migrant Integration Policy Index: <http://www.mipex.eu>

Ministry of Foreign Affairs, *The national and ethnic minorities in Hungary*. Dostupno na: <http://www.mfa.gov.hu/NR/ronlyres/9F2D180E-538E-4363-AA5E-3D103B522E3B/0/etniang.pdf>

Ministry of Education, Arts and Culture (2008)., *Language Education Policy Profile*. Dostupno na: http://www.oesz.at/download/spol/LeppProfil_Final.pdf

Multiculturalism Policies in Contemporary Democracies, Queen's University. Dostupno na: <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/evidence>

Munivrana Vajda, M., (2013). Novi Kazneni zakon u svjetlu pristupanja Europskoj uniji: inkriminiranje govora mržnje i nekih drugih oblika rasizma i ksenofobije. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 4(1): 131 – 144.

Pal Nyiri, (2000). *Chinese in Hungary*. Dostupno na: http://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-0-387-29904-4_68

Parekh, B., (2008). *Nova politika identiteta*. Zagreb: Politička kultura

Ravlić, S., (2011). Dvojno državljanstvo u Europskoj uniji: izvori, tipovi, nacionalne politike. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu: 64 (4), 1 – 26.

Sandžak Press, (2010). *Francuska: Pitanje multikulturalizma*. Dostupno na: <http://sandzakpress.net/dosije-francuska-pitanje-multikulturalizma-ranije-azilanti-sada-izbjeglice>

Song, S., (2010). *Multiculturalism*. Dostupno na: <https://plato.stanford.edu/entries/multiculturalism/#Pos>

Sršen, A., Bogeljić, M., (2014). Multikulturalizam u Europi danas – novi rascjepi granica identiteta i prava: *Međunarodne studije: časopis za međunarodne odnose, vanjsku politiku i diplomaciju*, 14: 104 – 117.

Švicarski zakon o državljanstvu. Dostupno na: http://news.pwc.ch/wp-content/uploads/2016/07/Immigration_alert_New_Swiss_Citizenship_Act_EN_web-1.pdf

Taylor, A., (2016). *What France think of multiculturalism and islam?*. Dostupno na: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/07/16/what-france-thinks-of-multiculturalism-and-islam/?utm_term=.eb23918d230d

The European Pact on Immigration and Asylum, 2008. Dostupno na: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT>

The Constitution of Finland. Dostupno na:

<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>

The Swedish press and broadcasting authority, Radio and Television Act. Dostupno na:

<http://www.radioochtv.se/Documents/Styrdokument/Radio%20and%20Television%20Act%202016.pdf>

Tóth, B., (2011). *Minorities in the Hungarian Media: Campaigns, projects, programmes for integration*. Budapest: Center for Independent Journalism

Tportal, (2010). *Francuska skupština zabranila burke*. Dostupno na:

<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/francuska-skupstina-zabranila-burke-20100713>

Ugovor iz Amsterdama. Dostupno na:

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.3.html

UK Government, (2011). *PM'S Speech at Munich Security Conference*. Dostupno na:

<https://www.gov.uk/government/speeches/pms-speech-at-munich-security-conference>

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina. Dostupno na:

<https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina>

Ustav Republike Estonije. Dostupno na:

https://www.constituteproject.org/constitution/Estonia_2003.pdf

Ustav Republike Hrvatske. Dostupno na: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1839>

Zakon o boravku Njemačke. Dostupno na: <http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=281>

Zakon o državljanstvu Republike Estonije:

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/512022015001/consolide>

Zakon o državljanstvu Danske. Dostupno na:

<http://www.culture.gouv.fr/entreelibre/Laurette/country/denmarktxt.html>

Zakon o estonskom jeziku. Dostupno na: <http://www.usenglishfoundation.org/view/205>

Zakon o HRT – u. Dostupno na: http://www.hrt.hr/uploads/media/Zakon_o_HRT-u_02.pdf

Zakon o integraciji Danske. Dostupno na:

https://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/2A42ECC8-1CF5-4A8A-89AC-8D3D75EF3E17/0/aliens_consolidation_act_863_250613.pdf

Zakonu o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_44_833.html

Zakon o jednakom postupanju Danske. Dostupno na:

<https://mensenrechten.nl/sites/default/files/2013-05-08.Legislation%20Equal%20Treatment.pdf>

Zakon o medijima Republike Estonije. Dostupno na:

https://www.riigiteataja.ee/en/compare_original/506112013019

Zakon o nacionalnosti Austrije. Dostupno na: <https://www.bmeia.gv.at/en/embassy/consulate-general-new-york/practical-advice/austrian-citizenship.html>

Internetske stranice:

<http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.v/v745519.htm>

<https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/352>

<https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-sluzbenicke-odnose/zaposljavanje/prednost-pri-zaposljavanju/738>

<https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/352>

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27631>

<http://www.sabor.hr/zastupnici-nacionalnih-manjina0002>

<https://www.thelocal.dk/20161004/queen-margrethe-denmark-not-a-multicultural-country>

<http://www.hrvatski-fokus.hr/index.php/najnovije-vijesti/15215-prava-predstavnika-nacionalnih-manjina-u-europskim-saborima>

<http://www.reuters.com/article/us-hungary-orban-idUSKBN00J0T920150603>

<https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/annabel-tremlett/hungary%27s-future-antiimmigration-antimulticulturalism-and-antiro>

<https://sputniknews.com/europe/201510241029047064-orban-hungary-multiculturalism/>

<https://www.dissentmagazine.org/blog/minority-rights-in-estonia-or-what-multiculturalism-can-tell-us-about-post-soviet-politics>

<http://www.humanityinaction.org/knowledgebase/324-an-american-swedish-and-new-danish-perspective-on-the-ethnic-minority-discourse-in-danish-media>

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/laerestrategie.pdf>

<http://www.humanityinaction.org/knowledgebase/324-an-american-swedish-and-new-danish-perspective-on-the-ethnic-minority-discourse-in-danish-media>

Sažetak

Ovim radom se želi pokazati kako unatoč programima i strategijama Europske unije ne postoji čvrst temelj multikulturalizma niti jasan pogled na status manjinskih kultura. Pojam multikulturalizma se ne može svesti na jednu jasnu definiciju i određenje jer za sebe ne označava jednostavnu pojavu, već složen sustav koji se može promatrati iz više aspekata. Većinom su asocijacije na ovaj pojam pozitivne zbog nastojanja da se poboljša život neke manjine, no postoje kritičari koji u multikulturalizmu vide manjkavosti koje mogu uzdrmati načela liberalizma. Metodološki temelj rada čini analiza teorija o multikulturalizmu političkih teoretičara Willa Kymlicke, Briana Barryja, Iris Marion Young i Bhikua Parekha. U drugom dijelu rada analiziramo javne politike članica Europske unije, njihove zakonske okvire, rad institucija Europske unije i stajališta vodećih političkih aktera, kako bi se utvrdio odnos članica Europske unije prema različitim kulturama odnosno manjinama.

Ključne riječi: multikulturalizam, kultura, identitet, migranti, integracija

Summary

This work aims to show that despite the programs and strategies of the European Union there is not a solid foundation of multiculturalism nor clear view of the status of minority cultures. The concept of multiculturalism can not be reduced to a clear definition and determination because it is not a simple phenomenon, but a complex system. Most of the associations of this term due to positive efforts to improve the lives of some minorities, but there are critics which in multiculturalism see inefficiencies that can shake the principles of liberalism. The methodological foundation of this work is the analysis of the theory of multiculturalism political theorists Will Kymlicka, Brian Barry, Iris Marion Young and Bhiku Parekh. In the second part, we analyze the public policy of the European Union member states, their legal framework, the work of the EU institutions and positions of the main political actors, to determine the relationship of the European Union towards different cultures and minorities.

Keywords: multiculturalism, culture, identity, migrants, integration

Životopisi autorica

Kristina Trampuš je završila preddiplomski studij novinarstva na Fakultetu političkih znanosti nakon čega je upisala studij komunikologije na Hrvatskim studijima. Svoje novinarsko iskustvo stekla je radeći u studentskim medijima, a zatim i u komercijalnim. Iskustvo u području odnosa s javnošću stekla je radeći na političkim kampanjama, online komunikaciji i digitalnom marketingu.

Lucia Šare je nakon završenog preddiplomskog studija novinarstva na Fakultetu političkih znanosti upisala studij komunikologije na Hrvatskim studijima opredjeljujući se za smjer odnosa s javnošću. Svoje stručno znanje stječe prije svega na fakultetu, a zatim u poslovima marketinga i medija.